

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Den fria leken i förskolan

Kvalitativ intervjustudie om förskollärares uppfattningar av den fria
lekens betydelse för barns lärande

Victoria Edvardsson och Emelie Nordgren

LAU390 HT 2013

Handledare: Karin Lager

Examinator: Maj Asplund Carlsson

Rapportnummer: HT13-2920051

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Den fria leken i förskolan – Kvalitativ intervjustudie om förskollärares uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande

Författare: Victoria Edvardsson och Emelie Nordgren

Termin och år: HT 2013

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Karin Lager

Examinator: Maj Asplund Carlsson

Rapportnummer: HT13-2920051

Nyckelord: Lek, Fri lek, Förskola, Lärare, Förskollärares uppfattningar, Barns lärande

Sammanfattning:

Syftet med vårt arbete var att synliggöra förskollärares skilda uppfattningar av den fria leken i förskolan, hur förskollärare ser på sin egen roll i den fria leken, samt hur de ser på den fria lekens betydelse för barns lärande. Studiens frågeställningar är: *Vilka uppfattningar har förskollärare av den fria leken i förskolan?, Vilka uppfattningar finns om lärarens roll i den fria leken? och Vilka uppfattningar har förskollärare om betydelsen av fri lek för barns lärande?*

Vår metod var att genomföra en kvalitativ intervjuundersökning i form av en respondentundersökning. I undersökningen genomförde vi åtta samtalsintervjuer med verksamma förskollärare, som valdes ut genom ett så kallat bekvämlighetsurval. Vi utgick från en intervjuguide med förberedda frågor. Vissa frågor ändrades och andra tillkom eller föll bort beroende på hur dialogen med respektive förskollärare framskred.

I resultatet går det att urskilja vilka skilda uppfattningar förskollärarna har om den fria leken. Förskollärarna talar om den fria leken som icke styrd, att barnen ges möjlighet att välja fritt utifrån den miljö och de förutsättningar som erbjuds. Vidare talar de om lärarens roll i den fria leken som både deltagande och icke deltagande observatör, men poängterar vikten av att alltid finnas synligt eller osynligt tillgänglig. Förskollärarna är eniga om den fria lekens betydelse för barns lärande och menar att barnen lär sig det mesta genom att leka.

Studiens syfte och den tidigare forskning som ligger till grund för studien har betydelse för såväl verksamma som blivande lärare inom förskolan. Lärdomen bygger på uppfattningarna av vad som menas med fri lek, vilken roll man som lärare har i leken och vilken betydelse leken har för barns lärande. Uppfattningarna av den fria leken påverkar hur leken kommer till uttryck i verksamheten, vilket medför konsekvenser för vilka lärandemöjligheter som erbjuds. Det är därför angeläget att reflektera över vilken uppfattning man som förskollärare har.

Förord

Författarna för denna uppsats heter Victoria Edvardsson och Emelie Nordgren. Vi är två lärarstudenter vid Göteborgs Universitet, som båda har läst med inriktning mot barn och ungas uppväxtvillkor, lärande och process, för tidigare åldrar.

Vi har under utbildningen fått kunskap om och skapat ett intresse för den fria leken, där vår uppfattning är att den fria leken utgör en stor del av barns vistelse på förskolan och därigenom blir betydelsefull för barns livsvärldar.

Vår styrka under studiens gång har varit att vi arbetat gemensamt, med undantag för intervjuerna som genomfördes enskilt. Både vi författare och rapporten har haft glädje av att vi skrivit arbetet tillsammans, då vi hela tiden kunnat stötta varandra i motgång och framgång.

Vi vill främst tacka våra intervjupersoner som tagit sig tid och intresse för vår undersökning. Tack vare era svar har vi kunnat redovisa ett resultat som för oss blir betydelsefullt i vår kommande yrkesroll som förskollärare.

Ett stort tack vill vi också ge vår handledare Karin Lager som väglett oss under hela arbetets gång. Du har visat stort intresse och engagemang och givit oss svar på diverse frågor.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Syfte och frågeställningar	4
3. Tidigare forskning	5
3.1 Forskning om lek	5
3.1.1 Allmänt om barns lek	5
3.1.2 Den fria leken i förskolan	6
3.1.3 Lärares roll i den fria leken.....	7
3.1.4 Barns lärande i den fria leken	9
3.2 Sammanfattning av forskning om lek	12
4. Läroplanen för förskolan	12
5. Teoretisk utgångspunkt	13
6. Metodbeskrivning	14
6.1 Metodisk forskningsansats.....	14
6.2 Intervju som metod	15
6.3 Urval	16
6.4 Tillvägagångsätt.....	16
6.5 Tillförlitlighet	16
6.5.1 Reliabilitet.....	16
6.5.2 Validitet.....	17
6.5.3 Generaliserbarhet.....	17
6.6 Analys av empiri	18
6.7 Etiska aspekter.....	18
7. Resultat	19
7.1 Förskollärares uppfattningar av den fria leken i förskolan	19
7.1.1 Den fria leken som icke styrd	20
7.1.2 Den fria leken som lustfylld	21
7.1.3 Den fria leken som miljöpåverkad.....	21
7.1.4 Den fria leken som problematisk.....	23
7.2 Sammanfattning av förskollärares uppfattningar av den fria leken	24
7.3 Förskollärares uppfattningar av lärarens roll i den fria leken	25
7.3.1 Lärares roll som icke deltagande observatör i den fria leken	26
7.3.2 Lärares roll som aktivt närvarande i den fria leken	26
7.3.3 Lärares roll som initiativtagare i den fria leken	28
7.4 Sammanfattning av förskollärares uppfattningar av lärarens roll i den fria leken	30
7.5 Förskollärares uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande	31
7.5.1 Den fria lekens betydelse för lärandets akt.....	31
7.5.2 Den fria lekens betydelse för lärandets objekt.....	33
7.6 Sammanfattning av förskollärares uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande	34
8. Diskussion	34
8.1 Metoddiskussion	35
8.2 Resultatdiskussion	36
8.3 Didaktiska slutsatser	40
8.4 Vidare forskning	41
8.5 Avslutande reflektioner	41
9. Referenslista	43

Bilaga 1 – Intervjuguide

Bilaga 2 – Informationsblad

Bilaga 3 – Kategorischema

1. Inledning

Under vår utbildning har vi fått fördjupad kunskap om barns lek och lekens betydelse för barns lärande. Denna kunskap har vi tagit med oss ut i vår verksamhetsförlagda utbildning (VFU). Under tiden som vi varit på VFU har vi fått se olika former av lek, såsom inomhuslek, utomhuslek, lek på initiativ av barnen själva, lek på initiativ av vuxna, enskild lek, grupplekar och så vidare. Dessa olika former av lek medför automatiskt olika betydelse för barns lärande (Williams 2006:79–80). Den största skillnaden vi kunnat urskilja är den fria respektive den styrda leken, där lärarens roll får olika betydelse för respektive lek.

Vår erfarenhet är att den fria leken inte alltid är helt fri, då det finns flera faktorer som påverkar leken. Vi upplever att den miljö som barnen befinner sig i, vilket material som finns tillgängligt, i vilket sammanhang leken äger rum, vilken tid på dagen, vilka kamrater som finns tillgängliga och vilka lärare som är närvarande, påverkar och delvis styr den fria leken. Lärare i förskolan styr både frivilligt och ofrivilligt barns lek, därför tycker vi det är viktigt att synliggöra lärarens roll i den fria leken.

Vår uppfattning är att barns fria lek tycks vara självklar och mestadels okomplicerad då den är en naturlig del av förskolans verksamhet. Den problematik som vi anser kan uppstå är när den fria leken blir så naturlig att den förlorar sin verkliga betydelse för barns lärande, och leken inte längre utgör en arena som är till för att lära. Förskolans verksamhet ska präglas av ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande (Utbildningsdepartementet 2010:6). Medvetenheten, eller den eventuella omedvetenheten, hos verksamma förskollärare om den fria lekens betydelse för barns utveckling och lärande bör därmed uppmärksammas.

Vi anser att lärarens roll i den fria leken har betydelse, både när det gäller deltagande i form av att vara aktiv medaktör i leken, och lärarens roll som iakttagare av barns fria lek. Båda dessa utgör olika former av delaktighet och kan på olika sätt bidra till barns lärande. Som medaktör i leken, på lekens villkor, kan läraren verka som en förebild i olika situationer. Läraren kan också genom att aktivt medverka i leken stötta ett barn i dess lärandeprocess (Pramling Samuelsson & Sheridan 2006:87). I och med detta har vi valt att göra en studie om förskollärares skilda uppfattningar av den fria leken i förskolan, med fokus på lärarens roll i leken och lekens betydelse för barns lärande.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med vår undersökning är att synliggöra förskollärares skilda uppfattningar av den fria leken i förskolan. Vi vill undersöka hur förskollärare ser på sin egen roll i den fria leken, samt hur de ser på den fria lekens betydelse för barns lärande. I undersökningen har vi valt att utgå från följande frågeställningar:

- Vilka uppfattningar har förskollärare av den fria leken i förskolan?
- Vilka uppfattningar finns om lärarens roll i den fria leken?
- Vilka uppfattningar har förskollärare om betydelsen av fri lek för barns lärande?

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenterar vi den litteratur och tidigare forskning som för oss blir relevant utifrån vårt syfte och våra frågeställningar.

3.1 Forskning om lek

Först resonerar vi allmänt om begreppet lek och hur leken skildras. Därefter går vi in mer på vad som i förskolan menas med begreppet fri lek. Efter att vi redogjort för leken i allmänhet och vad som karaktäriserar fri lek i förskolan redogör vi för lärarens roll i den fria leken. Till sist presenterar vi den fria leken i förskolan i förhållande till barns lärande.

3.1.1 Allmänt om barns lek

Ingrid Pramling Samuelsson och Sonja Sheridan (2006:83) hävdar att leken alltid varit av betydelsefull karaktär i förskolan. De konstaterar likväl att synen på leken i förskolan har varit av olika karaktär. Leken kan ses både som barns egen angelägenhet och som en särskild pedagogisk aktivitet som styrs av vuxna. Pramling Samuelsson och Sheridan menar vidare att leken fungerar som ett sätt för barn att erövra sin omvärld. De menar att barns utforskande av omvärlden och deras försök att förstå sig själva främst sker genom lek.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:85) begrundar vidare vad som utmärker leken och hur barnen använder leken för att erövra sin omvärld. De talar om barns lek som kognitiv och symbolisk, då barn har olika föreställningar. Från barnets perspektiv är leken målmedveten, vilket innebär att barnet har vissa intentioner eller ett särskilt syfte med leken. Ett barns syfte med en lek kan emellertid förändras under tiden som leken pågår. Pramling Samuelsson och Sheridan framhäver också att det är själva processen i leken som är det viktiga för barnet, inte lekens produkt.

Enligt Eva Johansson och Ingrid Pramling Samuelsson (2006:18) karaktäriseras leken av hängivenhet, engagemang, fantasi och spänning. Lekens innehåll hämtas i barns livsvärldar och barn ser leken som en lustfylld företeelse. Även Charlotte Tullgren (2004:62) menar att leken karaktäriseras av hängivenhet och kreativitet och att barnen i leken är engagerade, kreativa och aktiva. Vidare nämner Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:84) leken som frivillig, lustfylld, spontan och social. De menar att leken utgör en social arena då barn ofta leker tillsammans med andra, eller vid tillfällen då barn leker ensamma, har fiktiva aktörer med i fantasin (Pramling Samuelsson & Sheridan 2006:85).

Kari Pape (2001:56) talar också om leken som social praktik. Hon framhåller att leken har en dominerande roll i barns sociala liv. Att leka kräver viss förmåga att kunna umgås med andra, samtidigt som leken bidrar till att stärka denna förmåga. Pape betraktar därför leken både som ett mål och som ett medel i utvecklingen av barns sociala förmåga.

Ingrid Pramling Samuelsson och Maj Asplund Carlsson (2010:50) talar om leken och dess oändliga variation som betydande för barns livsvärldar. De betonar att det inte finns en sorts lek med en enda funktion, utan att leken är livslång. Vidare talar de om lek ur tre olika perspektiv. De menar att leken reflekterar utveckling, att den påverkar utveckling och att den kan resultera i utveckling (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2010:51).

Pape (2001:58) tittar även på leken ur ett barnperspektiv. Hon framhåller leken som en central del i barns upplevelse av ”den goda barndomen”. Pape menar att leken är en del av att vara barn och att det i vår kultur tillhör den goda barndomen att få vara tillsammans med andra och leka. Att vistas utanför lekens gemenskap och inte få vara med, tillhör enligt Pape barndomens skuggsidor.

Emellertid poängterar Pape (2001:58) att det är viktigt att inte ha en för vid eller för snäv definition av begreppet lek. Istället menar hon att det är betydelsefullt att se till lekens möjligheter och begränsningar, för att i olika sammanhang kunna utnyttja leken på bästa sätt.

3.1.2 Den fria leken i förskolan

Pape (2001:135) talar om den fria leken i förskolan som det som händer då verksamheten inte är styrd eller organiserad av någon vuxen, när barnen själva väljer vad de ska göra. Även lekforskarerna Birgitta Knutsdotter Olofsson (1991 refererad i Broberg, Broberg & Hagström 2012:213) pratar om den fria leken i förskolan. Hon menar att fri lek är när barnen får leka vad de vill och de i verksamheten ges utrymme att göra detta. Enligt Knutsdotter Olofsson kännetecknas den fria leken bland annat av kreativitet, lärande och utveckling och hon anser att den fria leken är viktig ur flera perspektiv.

Tullgren (2004:117) talar om den fria leken och hur barn i förskolan genom leken skapas till fria subjekt. I leken anses barnen vara fria att självständigt, utifrån sina erfarenheter, bestämma lekhändelser utan styrning från en vuxen. Barnen beskrivs i leken som fria och aktiva individer, som genom leken skapas till fria och aktiva subjekt (Tullgren 2004:61). Enligt Tullgren (2004:85–86) tillåts en helt annan ordning i den fria leken, än i vuxenstyrda aktiviteter. Hon poängterar att barnen har större möjligheter att röra sig och leka med vem de vill när de vill, när händelser och innehåll inte är planerat av någon vuxen. Vidare menar Tullgren att lärare i förskolan är skyldiga att leva upp till diskursen om det fria barnet som genom leken utforskar omvärlden.

Emellertid framhäver Tullgren (2004:61) att det finns fallgropar i detta frihetstänkande. All lek anses inte leva upp till de värderingar som finns om ett ”gott” barn och en blivande ”god” vuxen. Hon menar att barnen genom sina fria val förväntas leka det som är rätt och att det i leken finns en gräns för barns frihet. Med tanke på framtidskraven måste den fria leken justeras och förbättras i enlighet med den bild som finns av den utvecklande och goda leken. Den fria leken i förskolan blir på detta sätt en styrning mot framtiden.

Tullgren (2004:118) framhåller att lekens styrning inte är en förberedelse för vad framtiden kommer att kräva av barnen, utan att det snarare handlar om att skapa framtiden redan nu. Hon menar att ordnandet av leken i förskolan styrs av idéer om framtiden. Idéer om att barn ska leka och vad de ska leka, hur mycket de ska leka och hur de ska göra detta. En styrande framtidsidé i nutidens förskola är idén om den anpassningsbara och oberoende människan. En idé som bidrar till att leken ordnas efter förskolans dagsrytm, rum och inredning.

Enligt Tullgren (2004:80) är barnen fria att i leken välja innehåll utifrån sina erfarenheter och gestalta sina fantasier så länge det sker inom gränserna för vad som kännetecknas som ”god” lek. Tullgren menar att styrningen av lekarnas innehåll främst är riktat mot sådant som stämmer överens med samhällets ideal, som bland annat vård och omsorg och hem och familj, sådant som speglar samhällets etiska ställningstagande.

3.1.3 Lärarens roll i den fria leken

Johansson och Pramling Samuelsson (2006:24) upplyser att utvecklingspedagogiken framhäver lärarens delaktighet i barns lärande. Även Williams (2006:67–68) talar ur ett utvecklingspedagogiskt perspektiv om en medveten inverkan från läraren, för att på olika sätt utveckla barns kunskaper och förmågor. Hon menar att lärare i förskolan medvetet ska skapa och tydliggöra situationer där barn ges möjlighet att registrera andra barns kunskaper och erfarenheter som en tillgång i sitt eget lärande.

Vidare talar Williams (2006:28–29) om läraren som mer delaktig i barns världar och om hur läraren ska få alla barn att bli delaktiga i det som sker i förskolan. Det är lärarens uppgift att vidga barns världar och att uppmärksamma dem på vikten av att samverka med andra. För ett väl fungerande samarbete mellan barn krävs det att de har en positiv bild av varandras insatser, att de samarbetar fysiskt nära varandra, att de visar prov på social kompetens och att alla barn har samma mål. Lärarens delaktighet i verksamheten och de situationer som läraren skapar eller ger utrymme för bidrar till hur väl barn kan utveckla dessa färdigheter.

Enligt Johansson och Pramling Samuelsson (2007:96) vill alla barn i förskolan bli sedda och hörda i sin lek och i sitt lärande, vilket ger barnen anledning att påkalla lärares uppmärksamhet och försöka bjuda in de vuxna till samspel. Barn visar på olika sätt att de vill att läraren ska se och bekräfta deras kompetens, det kan vara i form av något som barnen själva har skapat eller något de vill visa att de lärt sig. Vidare menar Johansson och Pramling Samuelsson (2007:93) att barn ser läraren som en trygghet som de kan vända sig till när de i leken behöver stöd av olika slag.

Johansson och Pramling Samuelsson (2007:101) betonar även barns initiativ att göra lärare till medaktörer i leken. De menar att barns syn på läraren som lekpartner blir synlig när barnen på olika sätt bjuder in lärare i leken, vilket oftast sker genom att barnen skojar eller fantiserar tillsammans med läraren.

Vidare talar Johansson och Pramling Samuelsson (2007:105) om den allmänna inställningen som lärare i förskolan har till att inte störa barn som leker fritt. Lärarna menar att de genom sin närvaro riskerar att förstöra leken, vilket resulterar i att de ofta väljer att hålla avstånd till den fria leken. Johansson och Pramling Samuelsson menar istället att lärarnas vilja att skydda barns lek medför att de missar betydelsefulla tillfällen där lek och lärande möts.

Pape (2001:65) framhåller att lärare i förskolan inte kan förhålla sig passiva när barnen leker fritt. Hon menar att barns lek utgör en betydelsefull arena för lärande, där läraren inte kan stå utanför och titta på. Om leken så långt som möjligt ska kunna bidra till barns lärande, krävs det att läraren är närvarande i leken. Det finns också barn som lätt hamnar utanför leken och som behöver stöd av en vuxen för att bli en del av lekens gemenskap, för att leken ska kunna bidra till deras lärande. Pape (2001:141) menar vidare att det är lärarens uppgift att vara uppmärksam på vad som egentligen händer mellan barnen under den fria leken.

Anders Broberg, Malin Broberg och Birthe Hagström (2012:215) talar också om den fria leken som beroende av vuxnas närvaro. De menar att läraren måste gå in i en nära relation med barnen för att leken ska kunna utvecklas. Det är lärarens uppgift att erbjuda barnen en miljö som skapar förutsättningar för lek och lekro. Broberg m.fl. menar vidare att denna lekro skapas genom att läraren sätter igång, håller ihop och värnar om leken.

Tullgren (2004:85–86) betonar lekande lärares möjlighet att observera och kontrollera barns handlingar i leken på ett mer osynligt sätt än vad som är möjligt om läraren intar rollen som icke deltagare. Hon menar att lärare i förskolan sällan är ute efter att tillrättavisa och kritisera barns lek, utan att det är lärares välvilliga inställning till den fria leken som gör att de får tillträde till leken. Vidare framhåller Tullgren att lärare som deltar i leken erbjuds goda möjligheter att på ett osynligt sätt övervaka leken, då själva övervakandet döljs bakom lärarens lekande.

Johansson och Pramling Samuelsson (2006:84) menar att barn som leker är beroende av vuxnas förhållningssätt, stimulans och material. Den miljö som barnen erbjuds att leka i och som lärare i förskolan utformar har betydelse för hur den fria leken tar sig uttryck. Johansson och Pramling Samuelsson (2006:87) framhäver fortsättningsvis att leken inte har någon åldersgräns för deltagande. De menar att:

Det är lärarens uppgift att möjliggöra för alla barn att vara med och leka. En del barn är s.k. lekkompetenta och de tycks leka när som helst och var som helst. De har inga problem att starta upp lekar tillsammans med andra barn eller att ta sig in i de lekar som redan pågår medan andra barn sällan eller aldrig får vara med. Dessa barn kan behöva lärarens aktiva stöd både för att komma in i leken och för att kunna leka tillsammans med andra barn (Pramling Samuelsson & Sheridan 2006:87).

Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:88) poängterar att det finns barn som i den fria leken alltid väljer eller blir tilldelade samma typ av roll. Vidare framhäver de att läraren som

medaktör i leken kan locka barnen att pröva andra roller och stötta barnen i dessa roller. De menar också att barn behöver tid och utrymme att leka utan avbrott för att de ska kunna gå in i de olika rollerna och föra leken framåt, samtidigt som leken behöver material av olika slag för att leken ska kunna utvecklas. Pramling Samuelsson och Sheridan nämner återigen lekens betydelse för barns lärande och understryker att det är lärarens uppgift att skapa förutsättningar för alla barn att delta i leken, och att läraren i dialog med barnen ska skapa en miljö som stimulerar till innehållsrika lekar.

Förutom den positiva betydelsen av lärarens roll som närvarande i den fria leken talar Johansson och Pramling Samuelsson (2007:68–69) om lärares ständiga strävan efter att lära barn som en begränsning av barns egna lekintentioner. Även om lekens struktur oftast är lustfylld och barnen i leken ges utrymme att vara aktiva, begränsas barnens meningsskapande av lärarens avsikt att leken ska ägnas åt lärande. Johansson och Pramling Samuelsson menar vidare att lärarens ambition att genom leken undervisa och lära, bidrar till att barnen inte ges samma möjlighet att i leken ge uttryck för sin egen fantasi och kreativitet.

Vidare menar Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2006:214) att vuxnas ansvar för den fria leken och barns lärande i leken har tydliggjorts från flera håll. Samtidigt upplyser de om att det i förskolan finns en stark strävan att skydda barns lekvärld. Med detta menar Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson att lärare i förskolan kan ta över eller ta ifrån barn lusten för leken, eller i själva verket hindra barns skapande av en egen kultur i den fria leken.

3.1.4 Barns lärande i den fria leken

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2006:56–58) presenterar utvecklingspedagogiken som en understödjande teori till möjliggörandet av lärande i förskolan. Denna teori har växt fram ur fenomenografin, ur vilken barns medvetenhet om sitt eget lärande ligger i fokus. Utvecklingspedagogiken lyfter i enlighet med fenomenografin fram människors subjektiva värld och deras sätt att skapa förståelse för sig själva och för sin omvärld. Något som betonas är vikten av att barn i förskolan ges de rätta förutsättningarna för att kunna skapa denna förståelse och för att lärande ska bli möjligt.

Utvecklingspedagogiken ser bland annat på lärande i form av objekt och akt. Med *lärandets objekt* syftar denna teori på barns kunnande, alltså *vad* barn lär sig, i form av förmågor eller förståelser för sin omvärld. En förutsättning, menar utvecklingspedagogiken, är att arbeta med flera olika innehåll för att barn ska ges möjlighet att utveckla dessa förmågor eller skapa förståelse för ett visst fenomen (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2006:20–21).

Lärandets akt är istället en fråga om *hur* barn lär sig (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2006:20–21). Johansson och Pramling Samuelsson (2006:23) framhåller att barn lär sig på en mängd olika sätt, genom att lyssna, iakttä, imitera, delta i olika sammanhang, kommunicera, urskilja, eller liknande. Även här menar utvecklingspedagogiken att det

handlar om att skapa en variation av arbetssätt och metoder för att alla barn ska ha möjlighet att lära sig (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2006:21).

Pia Williams (2006:67) talar om utvecklingspedagogiken i förhållande till barns lärande. En förutsättning inom den utvecklingspedagogiska teorin är barns möjlighet att lära av varandra och samarbete mellan barn, då barn skapar kunskap i samspel med andra och med omgivningen. Williams (2006:79) lägger stor betydelse vid att barn ska få vara tillsammans med andra barn, i form av att få leka, samarbeta, känna delaktighet och omtanke. Vidare framhåller Williams:

När man iakttar barn som leker tillsammans kan man inte undgå att lägga märke till hur de hjälper varandra och lär varandra i olika situationer. Barn vill vara tillsammans och skapa en kollektiv bas utifrån gemensamma erfarenheter och upplevelser. Att vara tillsammans med kamrater är viktigt i barns värld eftersom mycket av det som barn anser är väsentliga kunskaper är något som vi som vuxna kanske inte fäster uppmärksamhet vid, eller uppfattar som nödvändiga lärdomar. Men barn, såväl stora som små, tycker om att lära av andra barn och därför har kamrater stor betydelse för barns lärande och utveckling (Williams 2006:17)

Enligt Williams (2006:79–80) är den fria leken och barns fantasi en inkörsport till empati. Hon menar att lek och kommunikation skapar ömsesidighet och gemenskap mellan barn och att barns olika erfarenheter och händelser i barns liv blir viktiga i leken. I den fria leken lär sig barnen att ta hand om varandra och de får träna på att dela sin vardag med andra barn. Barns lärande stimuleras av olika erfarenheter i olika sammanhang. Williams menar att barn i förskolan, genom varierade aktiviteter och olika saker att leka med, kan utveckla förmågor som får betydelse för barnens utveckling och lärande. Vidare talar Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:83) om barns tidigare erfarenheter och om barns samspel i den fria leken i förhållande till lärande:

I leken utforskar barn sin omvärld, bearbetar intryck och erfarenheter och kommunicerar med andra. I leken upptäcker barn också sina förmågor och intressen. Genom leken utvecklas barn socialt, känslomässigt, motoriskt och intellektuellt. Lek och lekfullhet bör därmed ses som en betydelsefull dimension i allt lärande (Pramling Samuelsson & Sheridan 2006:83).

Johansson och Pramling Samuelsson (2006:19) framhåller lust och engagemang som villkor för lärande. De menar att barn lär sig allra bäst när de fångas av något som de själva är intresserade av. Barn har lättare att koncentrera sig om det är något som de själva vill lösa eller veta mer om, vilket gör den fria leken till en självklar källa för lärande, då den främst utgår från barnens egna intressen. Vidare talar Johansson och Pramling Samuelsson (2006:20) om vissa likheter som är utmärkande för lek och lärande. Kännetecken som är centrala i både lek och lärande är kreativitet, valmöjligheter, meningsskapande, samt barns möjligheter till kontroll och målsättning. Johansson och Pramling Samuelsson menar fortsättningsvis att:

Lek och lärande är oskiljbara i barns värld och borde därför också vara det i pedagogik för tidigare åldrar, eftersom barn från livets början är lekande lärande individer som är riktade mot sin omvärld för att försöka erövra en förståelse och ett kunnande i denna. Förskolan har fått ett nytt uppdrag

och detta medför också ett nytt sätt att se på kunskap där lek och lärande måste utgöra en helhet (Johansson & Pramling Samuelsson 2006:24).

Även Broberg m.fl. (2012:215) framhäver den fria leken som ett tillfälle för lärande. De menar att barnen i leken får tillfälle att leka med varandra och därigenom skapa tillfällena för lärande. Vidare talar de om lek och lärande i relation till den miljö som barn i förskolan erbjuds. Vilka förutsättningar som ges för lek, till exempel att få leka i mindre grupp, att få leka ostört och utan onödiga avbrott, är faktorer som påverkar barns möjligheter till lek och lärande.

Likväl Pape (2001:134–135) talar om barns fria lek i samband med lärande. Enligt henne företräder leken en central potential för lärande, genom att barnen i leken har möjlighet att göra erfarenheter som på sikt leder till lärande. Vidare tar Pape upp ett flertal viktiga områden för vad barn lär sig i samband med lek. I den fria leken lär sig barn bland annat turtagande, att inta olika roller, att förhandla, kompromissa och lösa konflikter, att bearbeta upplevelser och utveckla tankar och fantasi, att utveckla och behålla vänskap och att kommunicera.

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2006:210–211) poängterar att leken är en företeelse från barns perspektiv. De upplyser att den fria leken har ansetts vara barns innersta väsen, vilket för barnen innebär ett naturligt sätt att förhålla sig till omvärlden. Utöver de kännetecknen som är centrala för såväl lek som lärande talar Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson istället om en distinkt skillnad mellan leken och lärandet. De poängterar hur processen i den fria leken dominerar över lekens produkt. Vidare belyser de att det i lärandet är produkten som utgör det mätbara beviset på kunskap.

Tullgren (2004:61) benämner barn i leken som fria subjekt och upplyser om dagens retorik om barn, som syftar på att verksamheter som fostrar barn ska ha blick på framtiden och se på barnen som blivande vuxna. Tullgren framhåller den fria leken som ett viktigt redskap i detta fostrande. Hon menar att leken bidrar till barns lärande och att barnen genom leken förbereder sig för sitt framtida vuxenliv. Vidare framhäver Tullgren (2004:117) att det främst är vissa egenskaper och förmågor som den fria leken kan bidra med som lyfts fram, nämligen de som anses viktiga för den framtida människan.

Emellertid menar Tullgren (2004:80) att barnen i den fria leken både antas skapa förståelse för världen de lever i och tillgodogöra sig färdigheter som är nödvändiga i det framtida vuxenlivet. Denna koppling mellan lek och lärande gör att lekar som anses vara mindre ”goda” motarbetas. Förskolan finner ingen plats för det grymma och kaosartade som barnen ger uttryck för i den fria leken. Denna sida av barnet och leken vill förskolan rensa bort. Tullgren (2004:117) framhåller vidare den aktuella sanningen om leken, som framställande av förmågor som i framtiden anses vara nödvändiga. Aktivitet, kreativitet och ett förhållningssätt till lärande som behagar ”det livslånga lärandet” är enligt Tullgren exempel på sådana nödvändiga förmågor.

3.2 Sammanfattning av forskning om lek

Det finns flera teorier som lyfter fram betydelsen av lek i förskolan. Forskare har alltjämt studerat begreppet lek och lekens olika funktioner i förhållande till barns välbefinnande. Leken anses bland annat vara kreativ, spännande, lustfylld och social. Oavsett om leken i förskolan är frivillig eller vuxenstyrd, framhålls leken i allmänhet som betydelsefull, då barn genom leken erövrar hela sin omvärld (Pramling Samuelsson & Sheridan 2006:83).

Definitionen av begreppet fri lek förklaras främst som en företeelse som äger rum då förskolans verksamhet inte är styrd av någon vuxen, då barnen är fria att självständigt välja aktivitet. Det finns emellertid meningar om att den fria leken har vissa begränsningar, som förskolans dagsrytm och inredning i kombination med styrande framtidskrav (Tullgren 2004:118).

Det finns skilda meningar om lärarens roll i den fria leken. Tidigare forskning visar främst på betydelsen av lärarens närvaro för barns välbefinnande. Läraren kan i en nära relation med barnen genom leken bland annat stötta, vägleda och bidra till barns lärande. Den kritik som riktas mot läraren som närvarande i den fria leken handlar om lärarens ambition att i leken enbart undervisa. Denna ambition bidrar till minskad möjlighet för barnen att i leken ge uttryck för sin egen fantasi och kreativitet (Johansson & Pramling Samuelsson 2007:68–69).

Den fria leken tydliggörs från flera håll som en självklar arena för lärande. Genom den fria leken anses barn utveckla de flesta förmågor som blir betydelsefulla för såväl nutid som framtid och det finns flera kännetecken som är centrala både i den fria leken och i det lustfyllda lärandet. Det finns likväl teorier om lekens och lärandets olikhet gällande lekens dominans av process, i motsats till lärandets fokusering på produkt (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2006:210–211). Tidigare forskning visar också på att det i förskolan är vissa lekar som lyfts fram som mer betydelsefulla för lärande än andra.

4. Läroplanen för förskolan

Alla som arbetar i förskolan är skyldiga att följa Läroplanen för förskolan (Lpfö98/10). Under denna rubrik kommer vi därför att redogöra för vad Lpfö98/10 säger om lek och lekens betydelse för barns lärande.

Lpfö98/10 betonar att leken är betydelsefull för barns utveckling och lärande. Förskolans verksamhet ska präglas av ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande. I leken stimuleras färdigheter som fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande. Leken bidrar också till att barnen utvecklar förmåga i att samarbeta och lösa problem. Barnen får i den kreativa leken även chans att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter (Utbildningsdepartementet 2010:6).

Vidare framhåller Lpfö98/10 att barnen i förskolan ska vistas i en trygg miljö som lockar till lek och aktivitet, där miljön ska kunna bidra till att barnen blir inspirerade att utforska

omvärlden. Förskolans verksamhet ska präglas av barnens egna intressen, erfarenhetsvärldar och motivation att söka kunskaper. Lpfö98/10 menar att barn genom lek, socialt samspel, utforskande, iakttagelse, samtal och reflektion både eftersträvar och erövrar kunskap (Utbildningsdepartementet 2010:6-7).

Lpfö98/10 understryker att lärandet ska grunda sig både i samspelet mellan barn och vuxna som i att barn lär av varandra. Att barnen utvecklar en förståelse för sig själva och omvärlden är något som förskolans verksamhet ska arbeta för. Verksamheten ska präglas av barnens utforskande, nyfikenhet och lust att lära. Vidare menar Lpfö98/10 att barnens egna tankar och idéer ska uppmärksammas och tas till vara för att lärandet ska bli så mångfaldigt som möjligt. Förskolan har i uppgift att arbeta för att alla barn utvecklar nyfikenhet, lust och förmåga att leka och lära (Utbildningsdepartementet 2010:7,9)

Förskolan ska under en dag kunna erbjuda barnen en variation av lekar och aktiviteter. Barns egna idéer och fantasier i leken och i lärandet ska ges utrymme såväl inomhus som utomhus. Lpfö98/10 framhäver att lek, kreativitet och lustfyllt lärande är något som ska främjas i förskolans verksamhet. Vidare menar Lpfö98/10 att verksamheten ska ta till vara och stimulera barns egna intressen för att nya erfarenheter, kunskaper och färdigheter ska erövrats (Utbildningsdepartementet 2010:7,9).

5. Teoretisk utgångspunkt

I detta avsnitt presenterar vi variationsteorin som teoretisk utgångspunkt för vår studie angående förskollärares uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande och lärarens roll i förhållande till leken.

Ference Marton och Ming Fai Pang (1999 refererad i Ann-Charlotte Mårdsjö 2005:25) talar om variationsteorin som en medvetandeteori och menar att denna medvetandeteori växt fram ur fenomenografins forskningsansats. I likhet med fenomenografin är variationsteorin ute efter att urskilja och hitta en variation i lärandet. Denna form av lärande innebär för människan en upplevelse av någonting på ett annat sätt än tidigare. Shirley Booth och Ference Marton (2000:187) menar att den lärande ska bli kapabel att urskilja olika sätt att se på ett visst fenomen, som den tidigare inte kunnat, samtidigt som den lärande ska bli medveten om de olika synsätt som han eller hon tidigare inte varit medveten om.

Booth och Marton (2000:134) talar om urskiljning, samtidighet och variation som tre centrala begrepp inom variationsteorin. Dessa tre begrepp går ut på att människan kan urskilja olika saker i sitt medvetande samtidigt, där struktur och mening är väl förenade med varandra. Struktur och mening är enligt Booth och Marton två aspekter av ett sätt att uppleva någonting, oavsett om det är ett fenomen eller en situation. Ett sätt att uppleva ett fenomen eller en situation kan därför förklaras i termer av strukturen eller organiserandet av medvetandet vid en fastställd tidpunkt.

Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2010:95) talar om olikheter och motsägelser som det enklaste sättet att se en variation. Vidare menar de att det är variationen som gör det möjligt att urskilja ett visst fenomen eller en viss situation från något annat. Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson nämner i likhet med Booth och Marton de teoretiska begreppen urskiljning, samtidighet och variation. De talar bland annat om samtidighet som relaterad till människans erfarenhetsvärld, vilket innebär att det i människans medvetande samtidigt finns en medvetenhet om antingen likheter eller olikheter av det som människan tänker på.

Vår undersökning syftar till att urskilja och hitta eventuella variationer i förskollärares uppfattningar av den fria leken och dess betydelse för barns lärande, samt hur lärarna ser på sin egen roll i förhållande till leken och lärandet. Detta går att jämföra med vad Martin Bowden och Ference Marton (1998 refererad i Asplund Carlsson & Pramling Samuelsson 2010:95) säger om variationsteorin i förhållande till lärande. Enligt dem ligger den lärandes intresse i att utveckla en förmåga att se eller att uppfatta fenomen eller situationer på ett sätt. Varje fenomen eller situation gör det sedan möjligt att identifiera hur fenomenet eller situationen kan upplevas på ett antal olika sätt. Olikheterna mellan skilda sätt att se på ett visst fenomen eller en viss situation kan förklaras i termer av kritiska synsätt som bestämmer fenomenet eller situationen så som det uppfattas. Det finns ett antal kritiska synsätt som både kan fokuseras och urskiljas samtidigt för varje fenomen eller situation.

Det lärande vi författare är intresserade av är att utveckla förmåga i och skapa förståelse för förskollärares uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande. Genom att intervjua åtta förskollärare med samma frågor som berör den fria leken, lek och lärande samt lärarens roll i förhållande till leken och lärandet, får vi möjlighet att urskilja och hitta en variation i förskollärares olika sätt att se på lek och lärande.

6. Metodbeskrivning

I detta kapitel kommer vi först att presentera den metodiska forskningsansats vi utgått från i vår undersökning. Därefter redogör vi för vårt val av metod, vårt urval, tillvägagångssättet vid insamling av data, samt hur tillförlitlig vår studie är. Därefter följer en analys av vår empiri. Till sist redogör vi för de etiska aspekter vi tagit hänsyn till i vår undersökning.

6.1 Metodisk forskningsansats

I denna studie undersöker vi förskollärares uppfattningar av fri lek och lärande, där vi vill hitta eventuella variationer och urskilja lärarnas tankesätt kring detta. Denna sortens forskning kallas fenomenografisk forskningsansats. Genom variationen i resultatet kan man erfara olika fenomen inom ett visst forskningsområde, intresset ligger i att urskilja någonting för att sedan sätta in det i ett sammanhang. Enligt fenomenografin ser man alla individer som bärare av varierande sätt att uppleva en företeelse, alternativt bärare med flera delar av växlande företeelser (Booth & Marton 2000:145–147, 150).

Fenomenografin är en kvalitativ forskningsansats. Denna ansats syftar till att hitta kvalitet snarare än kvantitet, vilket innebär att resultatet inte är särskilt generaliserbart (Stukát 2005:33–34). I denna undersökning kommer vi att utreda förskollärarnas uppfattningar av den fria leken. Syftet med vår forskning är inte att generalisera den grupp förskollärare vi undersökt, utan målet är att hos förskollärarna finna varierande uppfattningar som förhoppningsvis kan täcka en stor del av gruppens föreställningar.

Genom att vi förhåller oss till fenomenografin som forskningsansats kommer vi i denna studie, utifrån förskollärarnas skilda uppfattningar av den fria leken, kunna ta del av både hinder och möjligheter för barns lärande. Då fenomenografin syftar till att hitta en variation i lärandet (Marton & Pang 1999 refererad i Mårdsjö 2005:25) kan vi genom förskollärarnas olika uppfattningar få syn på hur leken på olika sätt skapar förutsättningar för lärande.

6.2 Intervju som metod

I denna studie har vi valt att använda oss av en respondentundersökning i form av samtalsintervjuer, vilket betyder att det är intervjupersonen och dess uppfattning som står i fokus. En respondentundersökning går ut på att de svar som ges i intervjuerna sammanställs, för att de sedan ska kunna jämföras och urskiljas från varandra (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2007:258). Då vi i intervjuerna kommer att utgå från samma frågor i varje intervju, kommer vi sedan att kunna jämföra och urskilja intervjupersonernas olika uppfattningar kring ett och samma område.

Vi har valt att använda oss av kvalitativa intervjuer som metod för datainsamling. Vårt fokus ligger i att förstå och behandla de resultat vi får fram av våra intervjuer, alltså inte att generalisera svaren. Intervjuerna ska vara djupgående för att vi eventuellt ska kunna finna det unika i förskollärarnas uppfattningar av barns fria lek (Stukát 2005:32).

Med hjälp av en intervjuguide (Bilaga 1) håller vi samtalet delvis strukturerat, samtidigt som vi vill ha viss flexibilitet i samtalet. Med en öppenhet för nya ingångar finns det möjlighet för samtalet att utvecklas. Frågorna vi ställer är öppna, vilket kan framkalla det spontana och avslappnade samtalet man som intervjuare vill uppnå. Intervjun inleds med så kallade tematiska frågor där informanten utifrån frågan fritt får berätta kring det som står i centrum för samtalet (Esaiasson m.fl. 2007:298). Med denna typ av samtalsform kan man fokusera på de frågor man behöver få svar på samtidigt som man kan ha ett relativt fritt samtal med intervjupersonen (Bjørndal 2010:92). Inom fenomenografin har öppna och fria samtalsintervjuer varit den metod för datainsamling som varit den mest framträdande, detta för att de intervjuade skulle få chans att berätta och reflektera (Asplund Carlsson & Pramling Samuelsson 2010:58).

För att registrera informationen från intervjuerna har vi valt att spela in samtalen för att sedan transkribera dem, vilket innebär att man skriver ut samtalen i text. Detta för att inte missa någon del av samtalet, samt att vi som intervjuare kan vara mer deltagande i samtalet under själva intervjun. Vid intervjun är det också användbart att ge sig själv som intervjuare

möjlighet att anteckna egna reflektioner eller frågor som man vill ta upp senare under samtalet (Bjørndal 2010:98). Därför har vi valt att vid varje intervju ha tillgång till papper och penna, dock endast som ett komplement för eventuella kommentarer, då vi vill fokusera på det muntliga samtalet till så stor del som möjligt.

Svend Brinkman och Steinar Kvale (2009:154) menar att det är av stor betydelse att vi som intervjuare är aktivt deltagande i intervjun, genom att noga lyssna till vad intervjupersonen svarar. Genom att vi har maximal öppenhet genom hela intervjun finns det stor möjlighet för oss att ställa följdfrågor. För att detta ska kunna fungera krävs också stor kunskap hos oss som intervjuare, både kring ämnet och om intervju som metod. Då vi har valt att spela in våra intervjuer har vi goda möjligheter att under pågående intervju både lyssna och ställa följdfrågor till våra intervjupersoner. Då vi dessutom har fördjupad kunskap om ämnet lek, samt tidigare erfarenhet av att genomföra intervjuer, påverkar detta vårt deltagande i intervjuerna.

6.3 Urval

Vi har intervjuat åtta utbildade och verksamma förskollärare fördelade på sex olika avdelningar på en och samma förskola. Anledningen till att vi valde att intervju förskollärare som arbetar på samma förskola är för att i vårt resultat kunna urskilja vilka uppfattningar som finns av den fria leken inom en och samma verksamhet. Just denna förskola valdes för att den är känd för oss författare sedan tidigare. De åtta förskollärarna som intervjuats har alla olika lång arbetserfarenhet, samtliga är kvinnor. Vi valde dessa utifrån ett så kallat bekvämlighetsurval, då vi utifrån denna förskola valde de förskollärarna som var intresserade av att delta (Esaïasson m.fl. 2007:214).

6.4 Tillvägagångsätt

Först besökte vi förskolan för att boka tid för våra åtta intervjuer samt för att lämna ut förhandsinformationen (Bilaga 2). Samtliga intervjuer skedde på förskolan i ett avskilt och ostört rum. Intervjuerna genomfördes enskilt och med en förskollärare åt gången. Tiden för intervjuerna varierade mellan 15-30 minuter. Varje intervju spelades in med hjälp av ljudinspelningsfunktionen på en mobiltelefon, därefter transkriberades materialet innan vi sammanställde alla svar, för att sedan kunna redovisa vårt resultat.

6.5 Tillförlitlighet

Vi kommer under denna rubrik att redogöra för hur tillförlitlig vår studie är, genom att framföra studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.

6.5.1 Reliabilitet

Med reliabilitet menas hur bra kvalitet det är på de undersökningsmetoder man valt till sin studie, dessa kan vara mer eller mindre säkra beroende på olika faktorer. Det kan dels bero på de yttre förutsättningarna, som till exempel tidsbegränsning, tekniska problem, eventuella

avbrott eller liknande, men också på hur man som intervjuare har formulerat frågorna till informanten (Stukát 2005:125–126).

Vi har utgått från våra frågeställningar då vi skapat den intervjuguide vi utgick ifrån under samtliga intervjuer. Frågorna var formulerade på ett öppet sätt där intervjupersonen fritt fick berätta kring den ställda frågan, risken för tveksamheter eller missförstånd var liten och samtalet hölls på avskilt och ostörd plats. Intervjupersonerna fick före intervjuerna ta del av våra frågeställningar som vi utgått från i utformandet av våra intervjufrågor, men fick inte tillgång till vår intervjuguide. Med hänsyn till detta är denna studies reliabilitet hög, då vi antagligen hade fått liknande svar vid en upprepad undersökning.

6.5.2 Validitet

Det finns alltid en svårighet med att skapa hög validitet i en studie baserad på samtalsintervjuer. Den som intervjuar kan aldrig vara säker på att det som intervjupersonen svarar är sanningsenligt, eller om informanten svarar det som den tror att forskaren vill höra. Detta behöver inte vara medvetet gjort från informantens sida, utan sker ofta oavsiktligt (Stukát 2005:128). Brinkman och Kvale (2009:203, 270) menar vidare att det finns stor kritik mot forskning med intervjuer som metod. Kritiken handlar om att denna forskningsmetod kan ses som ogiltig då datamaterialet kan vara falskt. De menar också att det inte går att omvandla från muntlig till skriftlig form på ett sanningsenligt sätt, vilket påverkar forskningens validitet.

Då vi i undersökningen frågar förskollärare om dess personliga uppfattning av barns lek och lärande samt om vad de själva intar för roll i leken, blir undersökningens validitet relativt låg. Detta beror på att vi som intervjuar inte kan försäkra oss om ifall förskollärarna svarar utifrån sina personliga uppfattningar eller om de svarar det de tror att vi som intervjuare vill höra. För att ändå få en studie med förhållandevis hög validitet har vi fokuserat på att utgå ifrån arbetets syfte och frågeställningar och skapat vår samtalsintervju utifrån detta. Med hänsyn till studiens syfte och frågeställningar kommer vi utifrån intervjuerna få ett resultat som för oss författare blir relevant och därmed också får relativt hög validitet.

6.5.3 Generaliserbarhet

Staffan Stukát (2005:129) menar att generaliserbarhet är något man som forskare borde resonera kring, alltså vilka detta resultat gäller för. Detta har stor betydelse för studiens värde.

Som tidigare nämnts är detta en kvalitativ undersökning, då vi förhåller oss till den fenomenografiska forskningsansatsen och urskiljer åtta förskollärares skilda uppfattningar av fri lek och lärande. En liten undersökningsgrupp är en faktor som påverkar generaliserbarheten (Stukát 2005:129).

Resultatet från denna studie är inte generaliserbart då intervjupersonerna är få och samtliga kommer från en och samma förskola. Vårt resultat visar inte på förskollärares allmänna uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande, utan vår undersökning kan endast

kopplas till denna lilla grupp förskollärare. Det är möjligt att förskollärare på andra förskolor har likvärdiga uppfattningar, men detta är inget vi i vår undersökning kan förutse eller fastslå.

6.6 Analys av empiri

För att kunna analysera vår empiri och urskilja förskollärarnas olika uppfattningar av den fria leken har vi valt att dela upp resultatet utifrån våra tre frågeställningar. Under varje frågeställning har vi sedan kategoriserat de olika uppfattningar som förskollärarna har inom varje frågeställning. Detta har vi gjort för att visa på variationen av förskollärares skilda uppfattningar av den fria leken och betydelsen av medvetenheten, eller den eventuella omedvetenheten, som förskollärare har av den fria lekens betydelse för barns lärande i förskolan.

Vår analys syftar i likhet med variationsteorin till att urskilja och hitta en variation i lärandet (Marton & Pang 1999 refererad i Mårdsjö 2005:25). Lärandet som blir relevant för vår studie är upplevelsen av att förskollärare kan ha olika uppfattningar av den fria leken, på sätt som vi tidigare kanske inte har upplevt. Det enklaste sättet att hitta en variation av något är att finna olikheter och motsägelser till detta, det är sedan variationen som möjliggör att det går att urskilja ett visst fenomen från ett annat (Asplund Carlsson & Pramling Samuelsson 2010:95).

Analysen av vår insamlade data resulterade först i att vi utifrån våra tre frågeställningar kunde urskilja vilka svar som var relevanta för vilken frågeställning. Dessa svar fick vi sedan sammanställa för att kunna urskilja allmänna begrepp och gemensamma uppfattningar inom varje frågeställning. Därefter kunde vi utifrån våra sammanställningar hitta likheter och olikheter i förskollärarnas uppfattningar. Utifrån dessa likheter och olikheter kunde vi sedan urskilja och kategorisera vilka olika uppfattningar som fanns inom varje frågeställning.

Variationsteorins centrala begrepp urskiljning, samtidighet och variation går ut på att människan samtidigt i sitt medvetande kan urskilja olika saker (Booth & Marton 2000:134). Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2010:95) talar bland annat om samtidighet i relation till människans erfarenhetsvärld, vilket betyder att människan samtidigt i sitt medvetande har en medvetenhet om antingen likheter eller olikheter av det som hon tänker på.

Begreppen urskiljning, samtidighet och variation är för oss författare relevanta eftersom denna studies syfte är att urskilja förskollärares olika uppfattningar av den fria leken. Vi kan i vårt medvetande utifrån de svar vi fått i intervjuerna hitta likheter och olikheter i förskollärarnas uppfattningar. Genom likheterna och olikheterna kan vi sedan urskilja en variation i förskollärarnas uppfattningar och därmed också skapa en variation i vårt lärande, vilket innebär en upplevelse om sådant som vi kanske inte upplevt tidigare.

6.7 Etiska aspekter

Då vi träffade våra informanter för att boka tid för intervjuerna delade vi ut ett blad med förhandsinformation med studiens syfte, frågeställningar, samt villkoren för samtalen. I denna undersökning har vi tagit hänsyn till etiska aspekter vilket vi beskriver i informationen som

gavs till förskollärarna. Vi har tagit hänsyn till fyra principer för att skydda undersökningspersonens integritet (Stukat 2005:130–131).

Informationskravet innebär att de som deltar i undersökningen före undersökningens början ska bli informerade om syftet med studien, hur studien ska gå till, samt vad resultatet ska användas till (Stukat 2005:131). Deltagarna i vår undersökning fick information om att deras deltagande var frivilligt och att de när som helst kunde avbryta sin medverkan.

Det andra kravet är *samtyckesprincipen*, som kräver att de deltagande själva är med och bestämmer om de är villiga att delta eller inte. Deltagandet ska ske på egna villkor och deltagarna ska när som helst kunna avbryta sin medverkan utan att det medför några negativa påföljder (Stukat 2005:131).

Med *konfidentialitetskravet* menas att intervjupersonernas anonymitet ska respekteras och informeras (Stukat 2005:131–132). Detta förklarar vi för våra intervjupersoner i vårt informationsblad. Vi kommer att kalla informanterna för intervjuperson A-H, för att ingen utomstående ska kunna ta del av de medverkandes namn eller personuppgifter.

Den fjärde principen, *nyttjandepincipen*, behandlar den information vi får ut av dessa samtal. Informationen får endast användas till denna studie, och får alltså inte användas till andra vetenskapliga studier eller annat affärsmässigt bruk. Efter avslutad studie ska informationen därför raderas (Stukat 2005:132).

7. Resultat

I detta kapitel presenterar vi de svar vi fått under våra åtta intervjuer med förskollärarna. Resultatet är uppdelat utifrån våra tre frågeställningar: *Vilka uppfattningar har förskollärare av den fria leken i förskolan?*, *Vilka uppfattningar finns om lärarens roll i den fria leken?* och *Vilka uppfattningar har förskollärare om betydelsen av fri lek för barns lärande?*

Vi har utifrån varje frågeställning kategoriserat förskollärarnas skilda uppfattningar av den fria leken, lärarens roll, samt lek i förhållande till lärande. Varje kategori inleds med en kort beskrivning av vilken uppfattning förskollärarna har inom den befintliga kategorin. Därefter presenteras svaren genom illustrativa citat från förskollärarna tillsammans med tolkningar av citaten. Efter varje frågeställning följer en sammanfattning av resultaten med koppling till tidigare forskning och läroplanen för förskolan. Vi har i redovisningen valt att benämna förskollärarna som Intervjuperson A-H.

7.1 Förskollärares uppfattningar av den fria leken i förskolan

I resultatet kan vi urskilja fyra uppfattningar som förskollärare har av den fria leken: *Den fria leken som icke styrd*, *den fria leken som lustfylld*, *den fria leken som miljöpåverkad* och *den fria leken som problematisk*.

7.1.1 Den fria leken som icke styrd

Denna kategori behandlar förskollärarnas uppfattning av fri lek som icke styrd, samt vilka förutsättningar barnen ges till fri lek. I denna kategori talar förskollärarna om barns intresse och behov och hur detta påverkar barns lek. De går också in på hur lärarna arbetar för att skapa lekmaterial utifrån barnens egna intressen, för att barnen ska ha möjlighet att göra det de själva önskar och är intresserade av. Barnen får sedan inom ramen för fri lek och utifrån det material som finns, fritt bestämma om de vill leka och i så fall också vad de vill leka. Förskollärarna pratar även om att barn oftast väljer att leka så fort de får chansen och att barns lek pågår mest hela tiden. Intervjuperson D berättar:

Barn leker mest hela tiden. Kan ju bli en lek vid matbordet också, att det kan bli en restaurang [...] Leken finns ju med dem hela tiden (Intervjuperson D).

Intervjuperson F menar vidare att:

Jag kan känna att barn leker i det mesta de gör. [...] Det mesta av leken är ju fri, man väljer ju att leka. Man kan ju välja att inte vara med och att inte leka med dem, på det sättet är ju leken fri (Intervjuperson F).

Intervjuperson D och F menar i citatet ovan att barnen själva väljer när de vill leka, vilket de menar att de gör mest hela tiden. Även vid verksamhetens styrande rutiner som exempelvis vid lunchen tar barnen tillfället att fantisera ihop ett lekscenari, vilket förskollärarna ger tillåtelse till. Intervjuperson F menar att det mesta av leken är fri då barnen alltid har ett val om de vill delta i leken eller inte. Leken är fri då barnen själva väljer att gå in i en lek. I de lärarledda aktiviteterna har barnen också oftast ett val att delta, detta gör att även denna aktivitet kan ses som fri. Intervjuperson F berättar vidare kring vad hon anser fri lek är:

Känslan att det är fritt och att du bestämmer över dig själv [...] att det är fritt att gå ur och in i det (Intervjuperson F).

Hon anser att leken är fri om barnen själva känner sig fria. Om de barn som deltar i leken känner att de kan bestämma över sig själva och att de kan gå in och ur leken när de vill, anser Intervjuperson F att leken är fri.

Vi har våra rutiner med mat och att man måste gå ut vissa tider och så vidare, men dess emellan tycker jag att barnen styr ganska mycket, det de önskar göra följer vi ganska mycket. [...] I stora drag är det barnen som styr ganska mycket utifrån intressen och behov (Intervjuperson B).

Intervjuperson B anser att det är barnen på förskolan som till stor del styr verksamheten. Mellan de fasta och styrda rutinerna menar hon att barnen styr verksamheten utifrån vad de har för behov och intressen. Som förskollärare kan man genom lek se vad barnen i gruppen har för behov, vilket exempelvis kan påverka det material som finns tillgängligt eller vilka lekar som erbjuds och startas upp av förskollärarna. Barnen har med sig intressen hemifrån vilka kommer till uttryck på förskolan genom leken. Intervjuperson B menar att det är genom barns intresse de väljer sina lekar, vilket utgör en stor del av förskolans verksamhet.

7.1.2 Den fria leken som lustfylld

Inom denna kategori talar förskollärarna om leken som rolig och tillfredsställande. De uttrycker att trygghet och lust skapar engagemang i leken. Då barnen känner glädje i sin lek är de mer öppna för att ta emot kunskap. Leken är också viktig för bearbetning av olika händelser som sker i barns liv. Förskollärarna menar vidare att det är viktigt att leken fungerar bra, då leken utgör en del av barnens vardag.

Att barnen är trygga, annars kan de inte ha en bra fri lek, men sen tycker vi ju att den fria leken är ju liksom förskolans privilegie, det är ju den vi har som största uppgift, att få barnen att känna rofylt och att det är kul och att vi ger möjlighet (Intervjuperson E).

Intervjuperson E menar att tryggheten i en lek har stor betydelse för lekens värde, att det är viktigt att barnen vågar leka på förskolan. Samtidigt är det förskollärarens uppgift att ge barnen möjlighet till detta, att barnen kan slappna av och känna stor trygghet i leken och på förskolan där barnen är en stor del av dagen.

Det ska vara roligt, lek ska vara roligt [...] sen kan det ju vara en hemsk händelse i botten som gör att man just leker någonting men att det ska ändå ge en behaglig känsla i slutändan tycker jag (Intervjuperson E).

Vissa händelser i barns liv kräver stor bearbetning vilket exempelvis kan ske genom att leka situationen, vilket Intervjuperson E menar är betydelsefullt då barnen förhoppningsvis har en betydligt behagligare känsla i kroppen efteråt. Förskollärarna uttrycker också att leken ska vara rolig och lustfylld samt att barnen ska känna glädje i sin lek.

Att de är nöjda de som är i det, att det är roligt i den leken [...] att de känner sig glada i leken. När man ser glädje, det kan man både se och höra i hela kroppen (Intervjuperson D).

Intervjuperson D menar också att man som iakttagare kan se på barnen när de känner glädje i en lek. Lekens deltagare ska känna att det är roligt att leka tillsammans och att de känner sig glada. Det menar förskollärarna kan synas både på kroppsspråket och i ansiktet hos barnet vilket man lätt kan se då man känner barnen väl.

7.1.3 Den fria leken som miljöpåverkad

Denna kategori handlar om hur förskollärare uppfattar att miljön påverkar barns fria lek. Förskollärare menar att leken påverkas mycket av miljön som barnen befinner sig i, exempelvis beroende på om de leker inomhus eller utomhus, eller hur leksakerna är placerade i förskolans lokaler. Förskollärarna menar också att även barnens status och roller varierar beroende på vilken miljö de leker i.

För det första får de låta mer ute, asså det blir mycket mer högljudda och mycket mera rörliga lekar att man inomhus här när det är så många att man får dämpa ner det lite. Och sen kan jag tycka att de leker mer över avdelningarna ute medan de inne håller sig mer till sina kompisar på sin egen avdelning, man får andra konstellationer ute [...] kanske att de leker mer över gränserna och kanske mera utomhus att de leker stora och små tillsammans när de stora tar med de små i sin buss när de kör runt och så, men inomhus får de inte vara med och leka (Intervjuperson G).

Intervjuperson G menar att barnen kan vara mycket mer motoriskt aktiva och högljudda utomhus, detta hade inte fungerat inomhus då ytorna är mer begränsade. Hon menar vidare att barnen leker mer över gränserna i lekar ute på gården jämfört med om de leker inne i förskolans lokaler, detta gäller både mellan åldrarna och mellan avdelningarna på förskolan.

Ute blir de mycket mer tillåtande mot varandra, inte lika mycket konflikter ute. Det är väl för att det är mycket större yta och inte så inpå varandra (Intervjuperson B).

Intervjuperson B kan också se skillnad på barnens samarbetsförmåga och beteende mot varandra i lekar utomhus respektive inomhus, hon menar att ytan har stor betydelse och att barnen då leker annorlunda beroende på vilken yta som finns tillgänglig. Då barnen leker utomhus är det inte lika mycket konflikter emellan dem som inomhus. Intervjuperson B menar att detta kan bero på att ytan gör att varje lek kan ta mer plats vilket gör att leken blir mindre begränsad och deltagarna mindre hindrade i leken. Då barnen sällan stöter på begränsningar kan barnen vara mer tillåtande mot varandra, ute behöver barnen inte heller leka så nära in på varandra vilket kan bidra till de minskade konflikterna utomhus.

De som har svårt att sitta stilla och puttar ner och grejar får en helt annan status i de små rummen än i de stora rummen då, så man har olika roller (Intervjuperson A).

Ytorna inomhus har också betydelse, barnens roller och status kan variera beroende på om de leker på små eller stora ytor vilket Intervjuperson A uttrycker. Barn har lätt eller svårt för olika saker på förskolan, de barn som har svårt för stillasittande lekar men lättare för mer aktiva lekar har då oftast högre status i en lekhall än vid ett bord där de pysslar och målar. Detta barn kan då ha lättare att fungera i en grupp och följa lekkoderna i lekhallen vilket gör att den lättare blir accepterad av de andra deltagarna i leken och på så sätt har högre status i den miljön.

Sen är ju barn helt fantastiska, de utgår ju från vad de har och vad som finns och så skapar de någonting. Jag tror att mycket serveras förstör ibland fantasin och drivet, för vad jag kan känna är att barn ofta vill skapa sina lekar och sitt material och så [...] När man ska ha teater så är det roligaste att göra biljetterna och buda in folk och sen att de ska göra någonting sen är det inte alltid det viktiga. [...] Miljön kan inspirera och att komma igång med lekar men de får inte bli att ett rum talar om hur man ska göra här (Intervjuperson F).

Intervjuperson F menar att barnen ofta vill skapa lekar med det material som de själva tillverkat, som i exemplet ovan med teaterföreställningen. Hon säger att möbleringen och det materialet som finns tillgängligt för barnen också har stor inverkan på hur leken utvecklas. Hon menar att miljön ska inspirera till lekar men att det ibland kan hämma barns fantasi då vi vuxna inreder miljön så att den presenterar hur man "bör" leka i exempelvis en dockvrå, detta begränsar barnens lekar. Oftast är miljön utomhus mer fri då omgivningen inte är lika självklar för vissa sorters lekar. Intervjuperson F ser positivt på att barnen gärna skapar eget material till lekar och använder sin fantasi och skapar sina lekar utifrån det som finns tillgängligt.

Det tycker jag man ser skillnad som när vi haft en väldigt tät barngrupp då det är många barn hela tiden, idag är vi inte så många och då blir det helt andra lekar för många av barnen där det finns barn som hittar varandra som inte gör det annars (Intervjuperson D).

Intervjuperson D påpekar de stora barngruppernas påverkan på den fria leken. Hon kan se skillnad på hur gruppkonstellationer varierar beroende på om det är få eller många barn på avdelningen. Då barnen på förskolan inte är så många märker förskollärarna att det blir helt andra lekar och att barn som aldrig leker med varandra gör det då.

Sen tar vi inte fram för mycket leksaker heller utan vi byter ut efter ett tag, nu har vi dinosaurier till exempel då får de stora tigrarna och djuren åka upp på hyllan så att det blir något nytt och att "Åh här är något nytt och spännande att leka med". Så att det inte blir samma hela tiden och att det finns valmöjligheter (Intervjuperson H).

Intervjuperson H styrker betydelsen av att flytta runt och byta ut materialet under läsåret för att skapa något nytt och spännande för barnen samt att de på så sätt inspireras och får fler valmöjligheter till att starta en lek. Avdelningen hon arbetar på väljer att byta ut leksaker då och då, genom att de tillgängliga leksakerna hos barnen varierar får barnen nya idéer och inspireras olika beroende på vilket material som finns tillgängligt. Detta skapar varierande lekar och möjligen större lust och engagemang hos barnen i deras fria lek.

7.1.4 Den fria leken som problematisk

Den fria leken i förskolans vardag är inte alltid enkel och positiv. I denna kategori berättar förskollärarna om den fria leken som komplicerad, då det kan uppstå problem om man som vuxen inte kan vara närvarande eller måste prioritera andra sysslor. Intervjuperson E säger:

Det är ju om det inte är någon som är där, det kan ju ske ganska mycket mobbing och så, utan att man märker det eftersom man inte hör och ser allt [...] Det finns ju problem och sen att den är så skör för vissa barn (Intervjuperson E).

Hon menar att om man inte är närvarande som vuxen kan barnen under lång tid mobba och frysa ut ett enskilt barn utan att de vuxna på avdelningen har en aning om vad som sker. Detta kan göra stor skada hos barnen och det är av stor betydelse för barns trivsel att man som förskollärare upptäcker problemet. Hon säger också att leken kan vara mycket bräcklig för vissa barn, de kan ha svårt för att starta upp eller komma in i pågående lekar. Det kan också vara att barnet har lätt för att bli avbruten i den lek de ingår i. Anledningen till detta kan vara att barnet har svårt för att förstå vilka lekkoder som gäller för just denna lek och då inte känner sig delaktig. Intervjuperson F menar vidare att:

Nej det gör jag inte [...] Det skulle väl vara att det är fritt och att man inte kan lekkoderna så kan det vara svårt att känna sig delaktig och det är då det är viktigt att vi finns där, få de att känna sig delaktiga i leken (Intervjuperson F).

Barnet som inte kommer till sin rätt i leken kan ha svårt för att känna sig delaktig i leken. Även om det på avstånd kan se ut som att alla i rummet är delaktiga i leken kan det enskilda barnet känna sig utstött eller inte känna någon gemenskap med de andra deltagarna i leken.

Även om de är små så är det ju inte alltid rumsrent det som händer, det måste man ju vara medveten om att små barn efter sin förmåga hittar på saker mot varandra (Intervjuperson B).

Intervjuperson B menar att det är av stor betydelse att man som förskollärare är medveten om vad som kan uppstå när barnen leker själva utan en vuxen som har möjlighet att följa leken. Barn skyddar gärna sin lek genom att stänga in sig i mindre rum eller gå undan i en vrå, då kan det vara mycket svårt för förskollärarna att övervaka leken så det inte uppstår utfrysning, mobbing, kränkningar eller liknande. För en iakttagare kan en lugn lek se helt fungerande ut men det gäller att man som förskollärare är medveten om vad som sker mellan barnen. Om ett och samma barn alltid får rollen med lägst status i en rollek är det ingen bra fungerande lek, då måste man som vuxen påverka leken och rollerna i den så att den kan utvecklas till en bättre lek. Intervjuperson B menar däremot att det finns andra sysslor i verksamheten som måste göras vilket gör det problematiskt för förskollärarna att delta i barns lek.

Det finns hinder, det är att det finns massa saker man ska göra runt omkring. Rutiner som att bädda, duka, blocka bort och det förstår jag ju att det måste vi göra givetvis, men det är alltid det här att man önskar att man hade mer tid att bara vara (Intervjuperson B).

Hon säger att annat i verksamheten måste göras för att dagen ska fungera, det måste exempelvis bäddas och dukas annars kan inte barnen sova och äta när de ska vilket är betydelsefullt för att dagen ska flyta på och fungera på ett bra sätt. Verksamhetens rutiner gör att förskollärarnas fokus från barnens lek påverkas då det är så mycket annat som måste göras. Hon uttrycker att hon skulle vilja ha mer tid till att bara vara tillsammans med barnen vilket på lång sikt skulle kunna hindra att mobbing och kränkningar sker mellan dem.

Man kommer ju med olika ryggsäckar till förskolan, man har ju olika miljöer hemma och olika förutsättningar (Intervjuperson D).

Intervjuperson D menar att det är av stor betydelse att man som verksam förskollärare i förskola måste vara medveten om att alla barn har olika bakgrund och förutsättningar i sina ryggsäckar. Deras erfarenheter kan vara mycket varierande beroende på familjeförhållanden, tidigare erfarenheter eller liknande. Detta kan ofta komma till uttryck i leken vilket kan vara problematiskt då dessa bakgrunder möts.

7.2 Sammanfattning av förskollärarnas uppfattningar av den fria leken

Då förskollärarna talar om den fria leken i förskolan som *icke styrd* nämner de leken som valfri och självbestämmande. De uttrycker barns lek som fri då barnen har ett eget val att delta i leken, samt att barnen ska känna att de är fria att gå ur en lek när de vill. Vidare talar de om barns initiativ till lek som något naturligt som sker mest hela tiden, och att barnen tillåts att leka även under förskolans dagliga rutiner. Lekforskaren Knutsdotter Olofsson (1991 refererad i Broberg m.fl. 2012:213) talar i likhet med förskollärarna om fri lek som icke styrd i den bemärkelsen att barnen ska få lov att leka vad de vill och att de i förskolan ska ges utrymme och möjlighet att göra detta.

En annan uppfattning som förskollärarna har av den fria leken är att den är *lustfylld*. Förskollärarna talar inom denna kategori om leken som en arena för glädje och välbehag, där barns trygghet spelar en väsentlig roll för välbefinnandet i leken. Att barnen ska ha roligt när de leker är något som förskollärarna uttrycker som ett självklart syfte med leken. Vidare talar de om barns lust och engagemang i leken som betydelsefullt för barns lärande. Johansson och Pramling Samuelsson (2006:18) framhåller i enlighet med förskollärarna att leken är lustfylld. Fantasi, entusiasm och engagemang är något som enligt Johansson och Pramling Samuelsson karaktäriserar barns lek. Även Lpfö98/10 talar om leken och det lustfyllda lärandet. Lpfö98/10 betonar lek, fantasi och lustfyllt lärande som något som ska främjas i förskolans verksamhet (Utbildningsdepartementet 2010:9).

Förskollärarna har även uppfattningen att den fria leken är *miljöpåverkad*. Deras uppfattning är att förskolans miljö på olika sätt skapar inflytande både på barnen och på deras lek. De talar bland annat om skillnaden mellan barns inomhus- och utomhuslek, samt hur förskolans lokaler och det material som finns tillgängligt för barnen påverkar leken. Lpfö98/10 framhåller att förskolan ska utgöra en trygg miljö som får barnen att vilja leka och utforska sin omvärld (Utbildningsdepartementet 2010:6).

Även Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:89–90) menar att den pedagogiska miljön i förskolan ska främja barns utveckling genom lek, kreativitet och lustfyllt lärande. Förskollärarnas uppfattning är att miljön ska kunna inspirera barnen till lek och lärande, samtidigt som det i miljön måste finnas plats för barnens egna intressen och idéer. Pape (2001:58) betonar att det som lärare är viktigt att fråga sig hur man på bästa sätt skapar en miljö som får leken att bidra till gynnsamt lärande för alla barn.

Den fjärde uppfattningen som förskollärarna har av den fria leken är att den är *problematis*k. Förskollärarna talar främst om problem som kan uppstå när en vuxen inte är närvarande i leken och vilka konsekvenser den fria leken kan medföra för barn som inte kan de rätta lek koderna. De uttrycker den vuxnes roll som betydelsefull i den fria leken, både för att motverka problematik som mobbning och utfrysning, samt för att hjälpa de barn som har svårt att starta upp, komma in i, eller stanna kvar i leken och det sociala samspelet som finns däri.

Även Pape (2001:58) framhåller problematiken som kan uppstå för de barn som saknar förkunskaper om lekens sociala koder och menar att det tillhör barndomens skuggsidor att inte få vara med och leka. Vidare betonar hon hur viktigt det är att man som lärare i förskolan är uppmärksam på vad som egentligen händer mellan barnen i den fria leken (Pape 2001:141).

7.3 Förskollärares uppfattningar av lärarens roll i den fria leken

I resultatet framträder tre skilda uppfattningar av lärarens roll i den fria leken: *Lärarens roll som icke deltagande observatör i den fria leken, lärarens roll som aktivt närvarande i den fria leken och lärarens roll som initiativtagare i den fria leken.*

7.3.1 Lärarens roll som icke deltagande observatör i den fria leken

Inom denna kategori talar förskollärarna främst om sin roll som iakttagare i den fria leken. Som icke deltagande observatör kan läraren inta en huvudsakligen passiv roll, genom att observera barnens lek utan att själv delta i leken. Läraren är på så sätt ingen aktiv medaktör i leken, utan agerar snarare passiv inför barnens fria lek. Förskollärarna uttrycker dock sin roll som iakttagare som viktig, men att detta iakttagande ska ske förhållandevis osynligt inför barnen. Intervjuperson E menar att:

När jag som vuxen går in i en lek så är jag alltid vuxen, och därav så skulle man ju önska att man liksom kan checka ut sig mer och mer och bara vara en iakttagare liksom (Intervjuperson E).

Som vuxen i leken går det inte att delta på samma villkor som barnen, oavsett om den vuxne intar rollen som aktiv medaktör. Även om läraren går in i leken, på barnens och lekens villkor, kommer leken att påverkas av lärarens medverkan på ett sätt som den inte skulle gjort om det enbart hade varit barn som deltagit i leken. Vidare uttrycker Intervjuperson E:

Jag tycker ju att min roll alltid är att vara där för att de ska kunna få hjälp mer eller mindre, alltså stöd när jag är där, både i den styrda och i den fria leken. Men framför allt så tycker jag att i den fria leken så vill jag hålla mig ganska passiv. Jag tycker att styrkan med att vara på förskolan är att ha liksom vuxna runt omkring sig som inte har en mammaroll eller papparoll eller mormorroll eller så, utan att man är en vuxen som ger stöd och hjälp [...] Jag vill inte vara så delaktig, inte att vi ska vara en pjäs i själva leken (Intervjuperson E).

Lärarens roll blir i denna kategori att hjälpa barnen om behovet finns. Barnen ska kunna använda de vuxna som stöd och hjälp om leken stannat upp eller barnen har stött på problem som de inte kan lösa på egen hand. Förskollärarna är dock tydliga med att de själva inte vill vara delaktiga i leken under lekens gång, men att de har ansvar för den fria leken och för barnens välbefinnande. Intervjuperson D uttrycker:

Min roll är ju väldigt viktig som iakttagare tycker jag, att lekarna fungerar (Intervjuperson D).

Det är alltså lärares roll att se till att leken fungerar för alla barn som deltar. Detta ska läraren göra utan att vara en pjäs i själva leken. Barnen ska i den fria leken leka tillsammans med andra barn och läraren ska i detta lekande enbart finnas vid sidan om som observatör och iakttagare. Om den vuxne märker att leken inte fungerar eller barnen själva ger uttryck för att de vill ha stöd från en vuxen ingår det i lärares roll att stötta barnen. När barnen sedan är förmögna att fortsätta leken på egen hand återgår läraren till sin roll som iakttagare av leken.

7.3.2 Lärarens roll som aktivt närvarande i den fria leken

Denna kategori innehåller förskollärares uppfattning av lärares roll som aktivt närvarande i barns fria lek. Här ingår i lärares roll att ständigt finnas nära barnen, oavsett om läraren agerar medaktör i leken eller enbart befinner sig nära till hands för eventuell stöttning. Denna närvaro ska till skillnad från ovanstående kategori vara synlig för barnen, för att barnen ska känna trygghet och vara medvetna om att läraren värnar om den fria leken och barnens välbefinnande i denna lek.

Förskollärarna talar inom denna kategori om sin roll som barns stöttepelare i den pågående leken, både när det gäller sin fysiska närvaro och sin förmåga att i leken föra in betydelsefullt material vid behov. I lärarens roll som aktivt närvarande ingår även att lyssna på barnen och försöka fånga upp barnens egna intressen, främst för att kunna ta till vara på dessa intressen då läraren själv går in och stöttar barnen i den fria leken. Läraren kan genom detta inspirera barnen i deras lek och genom sin fysiska närvaro eller genom utvalt material utveckla leken vidare. Intervjuperson C säger att:

Jag ser det som att det är väldigt viktigt att man är en närvarande vuxen som är beredd och stötta barnen när man ser att de behöver hjälp. Ibland får man rycka in om man ser att det inte fungerar och vägleda dem [...] Man ska alltid vara aktiv och nära och delta på något sätt, men det behöver inte betyda att man är med i leken (Intervjuperson C).

Det framkommer tydligt att lärarens roll som närvarande i barns fria lek är av betydelse, oavsett om läraren är med och leker eller bara finns nära barnen i deras lek. Det är viktigt att man som lärare deltar i den fria leken och att man ständigt finns närvarande för barnens skull, för att kunna stötta och vägleda barnen i leken. Även Intervjuperson F säger:

Att finnas nära är också viktigt, för annars kan man ju inte vara den där stöttande. Befinna sig där tror jag är viktigt (Intervjuperson F).

För att kunna hjälpa och handleda barnen i deras lek gäller det för läraren att hela tiden befinna sig nära barnen och leken. Det är viktigt att barnen själva är medvetna om att de kan använda läraren som stöttepelare i den fria leken och att de ser att läraren finns där för deras skull. Intervjuperson A talar om vikten av:

Att jag är närvarande framför allt. Och att det finns material så att det blir en bra lek, att barnen ska känna sig trygga, men inte övervakade. Att man ska vara till hjälp så att alla känner att de duger och får vara med. [...] Vi måste vara närvarande, måste hitta rätt material, och vi måste låta de få röra sig, men så att alla är trygga [...] Om de bjuder in till en roll så är man gärna med, och ibland får man bjuda in sig själv och ibland så ska man kanske inte vara med. Men då kanske man bjuder in sig så man sitter lite nära, i barnens nivå [...] Att man är närvarande. Ibland kan man sitta med ryggen mot och lyssna. Om man känner att här fungerar det inte så går jag in men då går man in med ett sådant sätt att man hjälps åt (Intervjuperson A).

Förskollärarna uttrycker vikten av att delta i den fria leken och finnas tillgänglig för att skapa trygghet hos varje enskilt barn, men att detta deltagande inte ska kännas som ett övervakande från barnens sida. Läraren har också ansvar för det material som barnen använder i den fria leken, både när det gäller det bestående material som alltid finns tillgängligt, samt nytt material som kan komma att bli betydande för leken under lekens gång. En förutsättning för att läraren ska veta vilket material som får betydelse för barnen och deras lek är att läraren själv är närvarande i leken. Som lärare är det inom denna kategori väsentligt att få barnen att känna att man både som barn och vuxen är en del av den fria leken, där det är naturligt att läraren både observerar leken och när som helst kan gå in och vara lekande medaktör. Intervjuperson B uttrycker vidare:

Det är ju viktigt att man som vuxen ska vara närvarande i leken [...] Så en bra lek, då får man ju som vuxen ha ett öra med och kanske aktivt leka med barnen för att styra in dem (Intervjuperson B).

Återigen framträder lärarens roll som närvarande i den fria leken, både som iakttagare och som lekare. Även om den fria leken innebär att barnen själva får välja vad de vill leka, kan leken ibland vara i behov av att en vuxen går in och styr leken åt ett visst håll. Intervjuperson G förklarar att:

En fri lek för mig är inte att man släpper barnen vind för våg och lek, utan man ska fortfarande vara där som vuxen [...] Att man som vuxen hela tiden finns i bakgrunden och styr dem, alltså styr när det behövs [...] Man ska ju hela tiden finnas där som vuxen i den fria leken också, och vara med och leka om det behövs [...] Min roll är ju att vara där och stötta barnen och leda dem rätt om det är något som blir tokigt, och att kanske fånga upp barnens intressen [...] Att man finns där hela tiden för dem (Intervjuperson G).

Lärarens roll som närvarande i bakgrunden har betydelse för den fria leken. Enligt Intervjuperson G handlar inte den fria leken om att barnen ska släppas fria helt och hållet utan tillsyn av en vuxen. Det är den vuxnes ansvar att finnas närvarande i leken för att kunna gå in och leda barnen om det behövs. Den fria leken ger också läraren rika möjligheter att fånga upp barnens intressen och ta till vara på dessa i sitt aktiva deltagande och i val av lekmaterial.

Jag kan ju gå med och vara med och vara en del i leken. Sen är det ju viktigt att de får leka själva också, jag ser ju när man behövs i leken och inspirera och finnas [...] Jag kanske går in och hjälper till någonstans där det kanske behövs, exempelvis att här behöver jag hjälpa dem eller att jag tillsammans med barnen inspirerar barnen till lek (Intervjuperson H).

Intervjuperson H talar om lärarens roll som inspirationskälla i den fria leken. Det är viktigt att barnen själva får bestämma vad de vill leka samtidigt som läraren vid behov ska kunna gå in i leken och inspirera barnen till att utveckla leken vidare då barnen kört fast. Intervjuperson H menar att hon i dialog med barnen vill inspirera till lek, vilket gör att det även här är viktigt att barnen känner lärarens aktiva närvaro som naturlig i den fria leken.

7.3.3 Lärarens roll som initiativtagare i den fria leken

Inom denna kategori talar förskollärarna om sin roll som initiativtagare i barns fria lek. Som initiativtagare i leken har läraren möjlighet att driva leken utifrån sina egna syften och ambitioner, samt utifrån styrdokumentens mål och riktlinjer. I denna kategori ingår det i lärarens roll att se till att alla barn har någonting att göra under den fria leken. Detta gör att läraren vid flera tillfällen kan bli tvungen att medvetet starta upp en lek tillsammans med ett eller flera barn. Läraren kan genom detta vara med och styra vilka barn som ska leka med varandra och även vara med och påverka vilka olika roller barnen intar i leken. Lärarens makt att styra i leken och rollen som initiativtagare ger också läraren möjlighet att i den fria leken utmana barnen på olika sätt. Intervjuperson F uttrycker att:

Vi får ju skapa lek ibland. Om man märker att de inte kommer igång med någonting eller alla vill olika eller det är mycket konflikter, och då kan man ju få spontant planera och dra igång någonting

[...] Jag kan känna att jag är den som måste öppna upp och hjälpa till [...] Jag har ju flera inkörsportar. Bland annat genom att själv vara med och driva leken vidare med mina upplevelser och mina syften och ambitioner om vad jag vill att de ska lära sig [...] Vi delar ju upp barn i grupper för olika aktiviteter och så, då blir det ju olika sammansättningar om vilka barn man leker med där sen [...] Där har vi ju ganska stor makt och stor möjlighet till vad de leker och så (Intervjuperson F).

Lärarens roll som initiativtagare i den fria leken får olika betydelse beroende på barns olika förmåga att kunna starta upp och bevara en lek. För de barn som aldrig kommer igång överhuvudtaget eller för de barn som inte kommer överens i leken är det lärarens ansvar att både skapa lekar och hjälpa barnen att driva lekarna framåt. Även Intervjuperson D menar att läraren ska:

Se till så att alla har någonting att göra. Om någon inte får vara med eller är sysslolös ska man komma med förslag om något att hitta på eller försöka ta sig med in i vissa lekar [...] Att man som vuxen finns med som ett stöd, att man ser till att alla hittar någonting att göra (Intervjuperson D).

Vissa barn är i starkt behov av att man hjälper dem starta upp lekar, medan andra barn har svårt att stanna kvar i en och samma lek en längre tid. Lärarens roll är inom denna kategori att se till att inga barn är sysslösa och att alla barn får vara med och leka, oavsett om det handlar om att leka med andra barn eller med en vuxen. Som initiativtagare kan läraren välja vilken sorts lek som ska drivas samtidigt som läraren kan ha ett visst syfte och mål med leken. Förskollärarna talar om lärarens roll som maktutövande, där läraren har möjlighet att styra barnen i vad de ska leka och vilka barn som ska leka med varandra vid olika tillfällen.

Att man ibland startar upp en lek som ibland får balla ur och det blir lite utmaningar för mig som pedagog att försöka få ihop olika konstellationer i leken. Också att man kan komma in och få olika roller och försöka röra om lite i hierarkin i gruppen. Det är inte alltid den starkaste som ska ha den största rollen, utan att man där kan vända det lite ibland också, att utmana dem att backa, och tvärtom [...] Komma med inputs till dem och utmana dem i leken, på ett sätt att de inte alltid förstår att det är en utmaning [...] Att man är där och glider in på ett smidigt sätt och försöker utmana dem (Intervjuperson D).

Intervjuperson D talar här om lärarens makt att i leken skapa olika gruppkonstellationer bland barnen. Läraren kan på eget initiativ driva leken och fördela rollerna så att barnen får chans att inta olika roller i leken. Läraren kan genom detta utmana barnen i den fria leken, utan att barnen själva ser det som en utmaning. Leken ger läraren goda möjligheter att medvetet skapa situationer där barnen får gestalta olika erfarenheter, samtidigt som läraren kan utmana barnens förmågor och driva leken utifrån specifika syften och ambitioner. Intervjuperson B förklarar att:

Man har ju ett uppdrag. Man kan ju inte bara vara här för att passa barn, då skulle det vara väldigt lätt hela dagen, det är inte mitt uppdrag. Mitt uppdrag är att följa läroplanen och förmedla det som står i den, och se till att barnen får ut något vettigt av tiden de är här, på ett bra sätt (Intervjuperson B).

Lärouppdraget följer läraren i hela förskolans verksamhet. Lärarens roll i den fria leken försvinner inte för att barnen har möjlighet att själva bestämma vad de vill göra.

Intervjuperson B menar att det är lärarens uppgift att se till att barnen får ut något vettigt av tiden på förskolan. Att vara en initiativtagande vuxen i den fria leken ger därför läraren möjlighet att uppnå styrdokumentens uppdrag.

7.4 Sammanfattning av förskolläraernas uppfattningar av lärarens roll i den fria leken

Förskollärarna har en uppfattning av lärarens roll i den fria leken som *icke deltagande observatör*. De menar att läraren som icke deltagande observatör kan förhålla sig relativt passiv, genom att iakttä leken utan att själv vara med och leka. Deras uppfattning är att lärarens roll som iakttagare av leken är viktig, men att de i sitt iakttagande vill vara relativt osynliga för barnen. De uttrycker att de har ansvar för att den fria leken fungerar för alla barn, men att de inte vill gå in i leken och vara aktiva medaktörer.

Johansson och Pramling Samuelsson (2007:105) talar om orsaken till varför lärare ofta väljer att hålla avstånd till den fria leken. De menar att lärarens inställning till att inte vara medaktörer i den fria leken har sin grund i att de tror sig störa barnens lek om de själva går in i och aktivt deltar. Johansson och Pramling Samuelsson menar vidare att lärare på detta sätt missar betydelsefulla tillfällen att möta barnen i leken och det lustfyllda lärandet.

En annan uppfattning som förskollärarna har av lärarens roll i den fria leken handlar om läraren som *aktivt närvarande* i leken. Förskollärarna talar här om läraren som ständigt närvarande i barnens lek, både som iakttagare av leken och som aktiv medaktör i leken. Lpfö98/10 betonar barn och vuxnas samspel i leken som precis lika viktigt för barns lärande som det samspel som sker mellan barnen (Utbildningsdepartementet 2010:7).

Vidare framhäver förskollärarna lärarens närvaro som viktig för att barnen ska känna trygghet och de uttrycker att barnen när som helst ska kunna vända sig till läraren under pågående lek. Som aktivt närvarande i leken ska läraren stötta barnen genom såväl sin fysiska närvaro som med betydelsefullt material, samtidigt som det i leken är lärarens uppgift att lyssna och ta till vara på barnens intressen. Broberg m.fl. (2012:215) menar att läraren måste inta en position nära barnen för att leken ska kunna utvecklas. Vidare menar de att läraren genom sin aktiva närvaro ska ge barnen de förutsättningar som krävs för att skapa och upprätthålla leken.

Den tredje uppfattningen som förskollärarna har av lärarens roll i den fria leken är då läraren agerar *initiativtagare*, där läraren har möjlighet att driva leken utifrån egna ambitioner eller styrdokumentens mål och riktlinjer. Förskollärarna talar om lärarens makt att styra leken och möjligheten som läraren har att påverka barnens olika roller i leken. Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:88) framhäver att det finns barn som alltid väljer eller blir tilldelade samma roll i en lek och betonar lärarens roll som viktig för att både locka och styra barnen att pröva och inta olika roller.

Förskollärarna har även uppfattningen att det är lärarens roll att se till att alla barn har något att göra under den fria leken, vilket gör att läraren som initiativtagare har i uppgift att starta upp lekar tillsammans med barn som inte själva klarar detta. Även Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:87) menar att det är lärarens uppgift att se till att alla barn ges möjlighet att delta i den fria leken. Vidare betonar de lärarens aktiva stöd både i uppstart av lek, och i styrning av pågående lek.

7.5 Förskollärares uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande

I resultatet framstår förskollärares uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande på två skilda sätt: *Den fria lekens betydelse för lärandets akt* och *den fria lekens betydelse för lärandets objekt*.

7.5.1 Den fria lekens betydelse för lärandets akt

Denna kategori handlar om förskollärarnas uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande utifrån lärandets akt, alltså *hur* leken kan bidra till barns lärande. Förskollärarna talar om leken som en självklar arena för lärande, där lärarens uppgift är att fånga lärandet i leken. En viktig aspekt inom denna kategori är att barn lär sig på olika sätt, och att barn lär sig av varandra. Vidare talar förskollärarna om barnens lust till att lära, där leken som lustfylld ökar möjliggörandet av detta lärande. Intervjuperson F säger:

Jag kan känna att för mig är det ju i leken de lär sig på förskolan. Vi kan ju inte sitta och hålla i lektioner och lära så, så jag känner att det är där vi får lära in och föra in nya grejer ibland också. Man ska lära sig, och all bearbetning de varit med om ska ju liksom ske i leken också, det är otroligt viktigt (Intervjuperson F).

Till skillnad från skolan utgör förskolans verksamhet en annan form av lärandemiljö. Som Intervjuperson F framhåller har man inom förskolan inga lektioner på samma sätt som i skolan. Lärande i förskolan får därför ske på andra villkor och under andra omständigheter. I förskolan ska barnen lära sig nya saker och bearbeta tidigare upplevelser och erfarenheter. Barnen får i den fria leken möjlighet att göra detta tillsammans med vuxna och med andra barn. Enligt Intervjuperson D utgör leken det viktigaste redskapet för barns lärande i förskolan. Hon uttrycker att:

De lär sig ju otroligt mycket i leken, det är ju det viktigaste redskapet vi har i den självvalda miljön så de tar ju in otroligt mycket. Vi kan ju ha ett mål och ett syfte med vår samling eller vad vi än har och det är jätte viktigt det också, men det är ju inte alltid alla är mottagliga att ta in just den situationen och vissa klarar inte att göra det heller, när man ska sitta där oavsett om det är en liten eller stor grupp. Men i leken är det ju ofta något självvalt och då är det ju lättare att ta in det [...] De har det sociala samspelet hela tiden, gentemot varandra och så, så att det är ju lärande. Det är väl i leken man lär sig allra mest, tycker jag (Intervjuperson D).

Intervjuperson D menar att barn är mer mottagliga och har lättare att lära in när de ingår i ett sammanhang som de själva har valt. De vuxna kan ha specifika ambitioner och mål med sina aktiviteter med förhoppningen att barnen ska utveckla en viss förmåga, men kan aldrig vara

säkra på att barnen är öppna för detta i just det sammanhanget. I den fria leken har barnen möjlighet att själva välja vad de vill leka och vem de vill leka tillsammans med, vilket gör att leken bidrar till barns lust och lärande. Vidare menar Intervjuperson B att:

Man leker in kunskapen på ett bra sätt [...] Alla barn lär ju olika. Vissa tycker om det här en och en och verkligen suger åt sig kunskaper så, men vissa behöver verkligen leka in det på ett naturligt sätt [...] Fånga lärandet i lek (Intervjuperson B).

Som Intervjuperson B framhåller lär sig alla barn på olika sätt. Det finns lekar som för vissa barn skapar möjligheter för lärande, men som för andra barn inte alls skapar samma förutsättningar för lärande. Lärarens uppgift är att fånga lärandet i leken, och bidra till varje barns lärande utifrån det enskilda barnets förutsättningar.

Jag tror att har de roligt så lär de sig som mest, då är de mottagliga på något sätt. Men sen så ser man ju att när barn leker så bearbetar de ju ofta olika situationer som de varit med om, eller man ser att det avspeglar sig i leken hur de själva blivit behandlade och det är känslor och så (Intervjuperson C).

Utifrån detta ses barns lärande som nära förknippat med lust och glädje. Intervjuperson C talar om barn som mest läroaktiga då de har roligt, det vill säga att barnen har lättast att ta in nya kunskaper när de känner glädje och personligt engagemang. Leken utgör också en arena för bearbetning av personliga upplevelser och erfarenheter som barnen har med sig sedan tidigare, och barnen uttrycker ofta sina egna känslor och tankar i leken. Eftersom barn i förskolan leker tillsammans med andra barn får de chans att ta del av varandras tidigare erfarenheter och möta olika känslor i olika sammanhang. Förskollärarna talar inom denna kategori om vikten av att barn lär av varandra, och att barn i olika åldrar kan vara en förutsättning för barns lärande.

Jag har aldrig sett problem, utan bara utveckling att vi lär av varandra och tar hänsyn för stora och små barn [...] Att få vara liten ibland eller få vara stor ibland och längta till att göra saker [...] Barn lär av varandra (Intervjuperson A).

Intervjuperson A uttrycker att hon bara ser fördelar med att barn i olika åldrar leker tillsammans i förskolan. Hon menar att barnen lär sig av varandra och av att inta olika roller utifrån sin ålder. Att det ibland kan vara lärorikt att vara äldre och leka tillsammans med de yngre barnen, och tvärtom. Även Intervjuperson F säger att:

Det är väldigt mycket man lär av varandra. De stora leker med de små emellanåt och tvärtom. Sen är det alltid bra i en sådan grupp att man försöker ha en liten grupp i jämna mellanrum också, det har ju varit olika om man har varit ensam i sin ålder och så. Man kan behöva jämnåriga emellanåt också, just för att man är på samma utvecklingsnivå (Intervjuperson F).

Barn som leker tillsammans lär sig av varandra. Oavsett ålder har samspelet barnen emellan betydelse för deras lärande. Intervjuperson F framhåller barns olika ålder som betydande för lärandet, samtidigt som hon menar att alla barn behöver leka tillsammans med jämnåriga barn.

Uppfattningarna om hur den fria leken kan bidra till barns lärande står därför i nära relation till barns samverkan och interaktionen som sker mellan de som leker.

7.5.2 Den fria lekens betydelse för lärandets objekt

I denna kategori talar förskollärarna om förhållandet mellan den fria leken och lärandets objekt, det vill säga *vad* barnen lär sig i leken. Förskollärarna framhåller att lek är lärande, på samma sätt som lärande är lek. Det betonas även att barnen lär sig oerhört mycket i leken, och att leken bör användas på bästa sätt för att skapa lärorika tillfällen. Vidare handlar denna kategori om förskollärarnas uppfattningar om specifika färdigheter och förmågor som barnen utvecklar och lär sig genom den fria leken. Intervjuperson G säger bland annat att:

Det är i leken barnen utvecklar många av sina förmågor, som alltså, det är givande och tagande, det är samarbete. Det är även, alltså det är motgångar, det är kommunikation, det är språk, det är matematik. Alltså det finns ju väldigt mycket i den fria leken om den används på rätt sätt (Intervjuperson G).

Barn utvecklar genom att leka olika förmågor beroende på vad de leker och vem de leker tillsammans med. Det väsentliga är att barns lek alltid leder till någon form av lärande. Även när leken stannar upp och barnen blir osams eller har skilda åsikter om hur en lek ska gå till, leder detta till utveckling av barns kommunikativa förmåga och sociala kompetens. Samtidigt får barnen i leken träna på att lösa olika problem, där bland annat utvecklingen av barns språk främjas. Intervjuperson F framhäver att:

Lek är lärande, det går inte ens att rabbla upp allt man får in i leken så. Det är otroligt mycket lärande hur man blir som människa, tänker jag, hur man leker och så, det är så mycket man lär in. Konflikthanteringar och nya saker man lär sig, och som andra har varit med om någonting som någon leker och får en upplevelse utav det. Man behöver inte liksom ha åkt tåg, du kan ändå leka att du åker tåg och lära dig saker för att någon annan har åkt tåg (Intervjuperson F).

Att leken främjar barns lärande framgår tydligt utifrån vad Intervjuperson F säger. En stor del av lärandet handlar om att barnen genom leken får ta del av andras erfarenheter och kunskaper. Barnen kan genom detta skapa färdighet och förståelse om fenomen och situationer som de själva inte har sett eller varit med om.

Det är ju i den fria leken de lär sig [...] De lär sig så otroligt mycket, framför allt konflikthantering. Jätte bra för barnen att veta hur de ska bemöta varandra eller hur de ska göra för att det ska bli en bra lek [...] De lär sig att ge och ta [...] De lär ju av varandra, både de små och de stora barnen, de lär sig ta hänsyn till varandra (Intervjuperson H).

Intervjuperson H talar om att barnen genom leken lär sig hantera konflikter och bemötande av andra människor, samt hur de ska agera i leksituationer och hur de kan skapa goda lekar tillsammans med andra. I leken lär sig barnen ta hänsyn till varandra och de får känna på hur det är att ge och ta, de får helt enkelt lära sig att se vinsterna av kompromisser.

Så ser man också att de utvecklar olika färdigheter i leken. Jätte många olika färdigheter, till exempel samspel, turtagning, kommunikation, konflikthantering, hänsyn, motgångar, fantasi och kreativitet. Till exempel språket kommer in och även matematik som rumsuppfattning och

ordning, du först och sen jag. De lär sig bli mer självständiga i leken och empati och ta andras situationer och känslor, ja större delen av läroplanen (Intervjuperson C).

Även Intervjuperson C talar om konflikthantering och hänsyn som viktiga förmågor som barnen utvecklar och lär sig i den fria leken. Förutom detta nämner Intervjuperson C flera betydelsefulla färdigheter som barnen genom leken ges möjlighet att utveckla och inhämta kunskap om. Hon menar vidare att större delen av läroplanens mål och riktlinjer tar sig uttryck i den fria leken.

7.6 Sammanfattning av förskolläraernas uppfattningar av den fria lekens betydelse för barns lärande

Den första uppfattningen som förskollärarna har av den fria lekens betydelse för barns lärande benämns här som *lärandets akt*, det vill säga *hur* barn lär sig. Förskollärarna nämner leken som en arena för lärande och betonar lärarens roll som viktig i detta lärande. Även Lpfö98/10 menar att barnen eftersträvar och erövrar kunskap genom lek och framhäver det sociala samspelet som sker i leken som betydelsefullt för lärandet (Utbildningsdepartementet 2010:6).

Förskollärarna talar också om att barn lär av varandra, att alla barn har olika förutsättningar för att lära och att barn lär sig på olika sätt. Vidare betonar de barns lust som en förutsättning för lärande och framhåller att leken som lustfylld ökar möjligheten av detta lärande. Även Johansson och Pramling Samuelsson (2006:19) menar att barn lär sig bäst när de fångas av något som de själva tycker är roligt, vilket gör leken till en självklar källa för lärande, då barn oftast leker utifrån sina egna intressen.

Den andra uppfattningen som förskollärarna har av den fria leken i förhållande till barns lärande kallas *lärandets objekt*, och fokuserar på barns kunnande och på *vad* barnen lär sig i den fria leken. Förskollärarna uttrycker att lek och lärande går hand i hand, och de framhåller att barnen lär sig en mängd olika färdigheter och förmågor i leken. De talar bland annat om hur leken kan bidra till utveckling av barns sociala kompetens, men också hur färdigheter som språkutveckling, matematiskt tänkande, självständighet och liknande kan utvecklas.

Lpfö98/10 betonar leken som betydelsefull för barns lärande och nämner bland annat att barnen genom leken får möjlighet att utveckla sin förmåga i att samarbeta och lösa problem (Utbildningsdepartementet 2010:6). Även Pape (2001:134–135) framhäver flera viktiga färdigheter och förmågor som barn lär sig i samband med lek, bland annat att inta olika roller, turtagande, kompromissa och lösa konflikter, att förhandla, att bearbeta upplevelser och utveckla tankar och fantasi, att utveckla och behålla vänskap och att kommunicera.

8. Diskussion

I detta avsnitt kommer vi först att diskutera vårt val av metod och studiens kvalitet. Därefter diskuterar vi vårt resultat i förhållande till Läroplanen för förskolan och den tidigare forskning som studerats kring den fria leken. Vi avslutar med didaktiska slutsatser, tankar kring vidare forskning om den fria leken i förskolan, samt avslutande reflektioner.

8.1 Metoddiskussion

I denna studie valde vi att använda oss av respondentundersökning i form av åtta kvalitativa samtalsintervjuer, vi fokuserade alltså på de svar vi fick då vi sammanställde och jämförde dessa för att urskilja förskollärarnas uppfattningar av den fria leken. Vi upplevde att vi genom detta val av metod kunde få mer utförliga och personliga svar än vad vi fått om vi använt oss av exempelvis en enkätundersökning eller om vi istället observerat förskollärarnas agerande. Intervjupersonerna tolkade våra frågor på ungefär samma sätt. Genom att ha öppna och tematiska frågor skapas ett avslappnat klimat mellan intervjupersonen och den som intervjuar (Esaiasson m.fl. 2007:298). Detta var något vi tog hänsyn till i våra intervjuer, vilket resulterade i mycket användbar data där vi sedan kunde urskilja förskollärarnas olika uppfattningar av den fria leken.

Veckan innan intervjuerna genomfördes tilldelades varje intervjuperson ett skriftligt informationsblad med information om studiens syfte och frågeställningar. Utifrån detta hade intervjupersonerna förberett sig på olika sätt, vissa hade endast läst igenom informationen medan andra hade antecknat tankar och idéer kring ämnet som de sedan hade med sig som stöd under intervjun. Detta tror vi kan ha påverkat vårt insamlade datamaterial, men vi anser ändå att vi kunde urskilja och förstå samtliga informanternas uppfattningar utifrån dessa samtal, trots varierande förberedelser.

Samtliga intervjuer genomfördes enskilt och med en förskollärare åt gången. Denna metod valde vi för att skapa ett så avslappnat och tryggt klimat som möjligt, samt att det då skulle finnas möjlighet för en av oss att gå in i barngruppen istället för den förskollärare som intervjuades. Intervjuerna spelades in och transkriberades sedan, detta var en metod som gjorde det lätt för oss att helt fokusera på samtalet, samt att vi efteråt kunde lyssna på intervjun i sin helhet.

Samtliga förskollärare i denna studie är verksamma på en förskola där en av oss har haft sin VFU. Då vi båda två besökte förskolan veckan innan intervjuerna genomfördes kunde vi presentera oss för samtliga informanter. Vi tror att detta kan ha påverkat samtalsklimatet då båda parter känner större trygghetskänsla inför intervjun, jämfört med om det varit en helt okänd person man intervjuat eller blivit intervjuad av.

Vi gjorde ett medvetet val då vi intervjuade åtta förskollärare som är verksamma på en och samma förskola. Resultatet blir då generellt för just denna förskola jämfört med om vi intervjuat lärare från olika förskolor. Vårt resultat blir däremot intressant då vi synliggör vilka olika uppfattningar förskollärare har av den fria leken på just denna förskola.

Denna studie utgår från en fenomenografisk forskningsansats, som innebär att forskarens intresse ligger i att urskilja någonting för att sedan sätta in det i ett sammanhang (Booth & Marton 2000:145–147, 150). Genom att utgå från denna ansats har vi kunnat urskilja och kategorisera vårt intervjumaterial som behandlar förskollärares uppfattningar av fri lek. Vi anser att denna undersökning visar ett tydligt resultat på hur förskollärare uppfattar den fria

leken. Utifrån våra frågeställningar har vi kunnat kategorisera de skilda uppfattningar som finns hos just dessa åtta förskollärare, genom att synliggöra dessa uppfattningar anser vi oss ha uppnått vårt syfte med studien.

Förutom den fenomenografiska forskningsansatsen, har vi genom variationsteorin som teoretisk utgångspunkt för denna studie, kunnat urskilja och hitta variationer i förskollärarnas uppfattningar, som vi sedan kategoriserat och diskuterat. Vi har under arbetets gång haft variationsteorin som förhållningssätt då vi försökt hitta det som varierar i förskollärarnas uppfattningar av den fria leken. Vi anser att vi har ett tydligt resultat då vi i resultatdelen och i vårt kategorischema (Bilaga 3) kan visa vilka olika uppfattningar förskollärarna på den utvalda förskolan har, utifrån studiens frågeställningar.

Då vi i denna studie har använt oss av samtalsintervjuer är det svårt att skapa en god validitet. Dessa åtta förskollärare har genom intervjuerna uttryckt sina uppfattningar av den fria leken, vilket inte kan anses som säkert då vi inte kan lita på att det intervjupersonerna säger är sanningsenligt. Då det skapas en direkt kontakt mellan oss som intervjuare och intervjupersonen finns det en risk att intervjupersonen ger det svar som de tror att vi som författare vill höra (Stukat 2005:128). Denna risk kan undvikas vid en enkätundersökning, då deltagarna kan välja att vara anonyma, vilket gör att studiens validitet ökar.

Hade vi istället använt oss av enkätundersökning som metod hade resultatet varit mer generaliserbart, men vi hade antagligen inte fått så fördjupade svar från deltagarna som vid dessa samtalsintervjuer. Enkäter är heller inte så tidskrävande som intervjuer, vilket gör att man kan ha betydligt fler deltagare och därmed öka generaliserbarheten. Eftersom vi i vår studie intresserade oss för att hitta kvaliteten i förskollärarnas uppfattningar av den fria leken istället för kvantiteten, ansåg vi inte att en enkätundersökning hade gynnat oss.

Samtliga intervjuer skedde i ett avskilt rum vilket gjorde att samtalet inte stördes av några yttre faktorer. Vi utgick från en intervjuguide med öppna och tematiska frågor där intervjupersonerna själva fick berätta utifrån frågorna vi ställde. Vid en upprepad undersökning hade vi antagligen fått liknande resultat, vi anser alltså att denna undersökning håller hög kvalitet och reliabilitet.

8.2 Resultatdiskussion

Denna studies syfte har varit att genom samtalsintervjuer synliggöra förskollärares skilda uppfattningar av den fria leken. Utifrån detta syfte, samt utifrån våra frågeställningar, har vi urskilt och funnit kategorier i deras uppfattningar som vi redovisat i vårt resultat.

En uppfattning förskollärarna har om den fria leken är att den kan vara problematisk, de betonar betydelsen av att som vuxen vara närvarande när barnen leker. De menar vidare att barnen utifrån deras förmågor kan göra saker mot varandra så att kränkning och mobbing uppstår i leken. Det är då viktigt att man som förskollärare kan vara nära leken, antingen som aktör eller observatör. I det insamlade datamaterialet fann vi tre skilda uppfattningar om

förskolläraernas roll i den fria leken, vilket samtliga tre på något sätt menar att man bör vara nära barns lek.

Pape (2001:65) menar i likhet med förskollärarna att det är av stor betydelse att läraren är aktiv i barns fria lek, då barn lätt kan hamna utanför lekens gemenskap och då är i behov av stöd från en närvarande vuxen. Om ett barn vid upprepade tillfällen faller ur lekens gemenskap tror vi att detta barn tillslut kan få svårt att både starta upp lekar och ta sig in i lekar som pågår. För att minimera chanserna att barn råkar ut för detta anser vi att det är oerhört viktigt att som lärare vara närvarande i den fria leken. Problematik som mobbing och utanförskap blir för oss tydliga påföljder som kan uppstå om man som lärare tar avstånd från den fria leken.

En uppfattning förskollärarna har om lärarens roll i den fria leken, handlar om läraren som icke deltagande observatör. De talar om läraren som iakttagare av den fria leken, att det är viktigt att studera barns lek, men att det ska ske relativt osynligt för barnen. Förskollärarna menar att de inte vill vara aktiva medaktörer i leken, utan att barnen ska få leka fritt utan en lekande vuxen.

Johansson och Pramling Samuelsson (2007:105) menar samtidigt att lärares allmänna inställning är, att de medvetet tar avstånd från barns fria lek, för att inte riskera att förstöra den. Vi anser att det kan medföra större risker om man som lärare är passiv i den fria leken, än om man är nära den. Dessutom kan en närvarande och aktiv vuxen i leken utveckla och föra leken vidare, det behöver alltså inte vara så att man som deltagare förstör den fria leken genom sin aktiva medverkan. Vi menar att en deltagande vuxen i leken istället kan bidra till barns lärande, samtidigt som det kan skapa en trygg gemenskap mellan lekdeltagarna.

Förskollärarna talar också om hur de kan vara initiativtagare i den fria leken, vilket de menar kan ha betydelse för barns utveckling. Dessutom menar de att det är viktigt att man som lärare kan följa den fria leken då det kan förebygga mobbing och kränkningar. Genom att förskollärarna startar upp en lek kan de röra om i gruppens hierarki, vilket de menar blir en utmaning för barnen, att det inte alltid är samma barn som har högst, respektive lägst status i en lek. Vi tror att barn som ofta har låg status i den fria leken kan känna utanförskap.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:88) menar också att lärarens deltagande i leken kan locka barnen att vilja prova andra roller, samtidigt som man kan stötta dem i leken. Vi anser att man som deltagande vuxen i den fria leken har mycket att bidra med, då man genom leken har möjlighet att utmana barnen på olika sätt. Som lekpartner har läraren chans att tillsammans med barnen utveckla och föra leken vidare, vilket vi anser bidrar till lärande hos barnen.

Johansson och Pramling Samuelsson (2007:96) menar vidare att alla barn vill bli sedda i sitt lärande. Barnen vill ha lärarens uppmärksamhet och ser gärna att läraren har en aktiv roll i leken, då barns lärande ofta sker just där. Vi tycker att lärare aktivt ska delta i den fria leken

vid jämna mellanrum, vilket vi har erfarenhet av att många barn uppskattar. Samtidigt anser vi att barn behöver leka utan styrning från en vuxen, för att utifrån egna erfarenheter och intentioner, i samspel med andra barn, få utveckla och styra leken framåt.

En uppfattning hos förskollärarna är att de inte vill inta en styrande vuxenroll i den fria leken, utan enbart finnas till hands vid behov, just för att barns självständighet ska få utrymme i förskolan. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2006:214) framhäver att lärare i förskolan med sin närvaro kan ta över eller ta ifrån barn lusten för leken, vilket hindrar barns skapande av en egen lekkultur. Vi menar därför att lärare som närvarar i den fria leken bör vara medvetna om varför de väljer att vara närvarande, samt hur deras närvaro kan bidra till såväl positivt som negativt inflytande på den fria leken och barns meningsskapande.

Förskollärarna talar om att lek ska vara roligt och att det är under den lustfyllda leken barn lär sig som allra mest. Johansson och Pramling Samuelsson (2006:19) menar också att det är lättare att fånga barns engagemang om det är något som barnen själva är intresserade av att lära sig. Då den fria leken oftast utgår från barns eget intresse blir leken därför en självklar källa för lärande.

Lpfö98/10 framhåller att ett av förskolans uppdrag är att ge barnen möjlighet att bearbeta upplevelser och erfarenheter för att kunna utveckla lust och förmåga att leka (Utbildningsdepartementet 2010:6). Förskollärarna talar i intervjuerna om hur barns bearbetning ligger till grund för deras lärande. Vi anser också att det är genom att bearbeta känslor och händelser som man har varit med om som man lär sig och skapar nya erfarenheter. Vi tror att det är i den fria leken som barnen har störst möjlighet att göra detta, att det är där som barnen i förskolan faktiskt utvecklar de flesta kunskaper och förmågor. Vi vet av erfarenhet att barns lust och engagemang är betydelsefullt för att leken ska kunna fortgå och utvecklas vidare. Vi anser i enlighet med förskollärarna att det är i den fria leken som större delen av barns lärande skapas och bevaras.

En uppfattning förskollärarna har om barns lärande handlar om lärandets objekt, alltså *vad* barn lär sig i den fria leken. Förskollärarna menar att man kan få in större delen av läroplanen för förskolan i den fria leken, såsom konflikthantering, språk, turtagning och matematik. Vi menar liksom förskollärarna att detta är möjligt om man som lärare är närvarande i leken. Lpfö98/10 framhåller att förskolans verksamhet ska präglas av ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande (Utbildningsdepartementet 2010:6). Vår uppfattning är, att för att barnen ska kunna lära och utvecklas behöver de stöd och utmaningar i sin fria lek, vilket man som närvarande vuxen kan bidra med.

En annan uppfattning förskollärarna har om barns lärande i den fria leken handlar om lärandets akt, det vill säga *hur* barn lär sig genom leken. De betonar bland annat vikten av att barn i leken lär av varandra, samtidigt som de menar att läraren har en central del i barns lärande. Vi anser att man som lärare i förskolan, genom aktivt deltagande i den fria leken, kan

driva leken framåt, vilket kan skapa större lust och engagemang hos barnen, om de själva inte lyckats föra leken vidare. Detta har enligt vår mening stor betydelse för barns lärande.

Förskollärarna ser bland annat på den fria leken som icke styrd, som att barnen själva väljer vad de vill leka när de är på förskolan. De menar att det till stor del är barnen som styr verksamheten utifrån sina intressen och behov. En annan uppfattning är att förskollärarna ser leken som miljöpåverkad, att lokalerna och materialet som finns tillgängligt på förskolan har stor inverkan på hur leken skapas och utvecklas. Pramling Samuelsson och Sheridan (2006:84) menar också att den miljö som erbjuds av lärare i förskolan påverkar den fria leken.

Lärares förhållningssätt kommer till uttryck i såväl förskolans möblering som material, vilket både kan skapa möjlighet till lek och bidra till att hinder för vissa lekar uppstår. Med hänsyn till detta anser vi att lärare i förskolan har ett betydelsefullt ansvar då de möblerar och utser vilka leksaker som ska finnas tillgängliga för barnen. Vi tror att miljön är en av barnens stora inspirationskällor till leken, som lärare bör man därför vara medveten om vilka förutsättningar man skapar för barnen genom den pedagogiska miljön.

Knutsdotter Olofsson (1991 refererad i Broberg, Broberg & Hagström 2012:213) menar att leken är fri då barnen får leka vad de själva vill. Vi menar att barnen i förskolan väljer vad de själva vill leka, men att detta sker utifrån de förutsättningar som ges vid just det tillfället. Vår uppfattning är att den fria leken till stor del ger barnen utrymme att själva bidra med kreativa erfarenheter och idéer, men att den aldrig kan definieras som helt fri, då det finns yttre faktorer som påverkar och delvis styr leken. Lärare i förskolan styr den fria leken då de genom val av material och möblering skapar olika förutsättningar för barnen att leka, vilket vi anser begränsar lekens frihet.

Förskollärarna menar att den fria leken är mer motoriskt fri utomhus, där har barnen möjlighet att springa och vara högljudda utan att de stör andra runt omkring i samma utsträckning som inomhus. Vi anser dessutom att utomhusvistelsen skapar mer plats åt fantasin, då material och miljö utomhus oftast inte bjuder in till de självklara lekar barn ofta inspireras till inomhus. I exempelvis en dockvrå beskriver ofta materialet och möbleringen hur barnen bör leka, vilket gör att barnen inte behöver använda sin fantasi till lika stor del. I den aspekten anser vi att lekens omgivning har stor betydelse för hur fri barns lek tenderar att bli.

Det som barn leker inomhus, i exempelvis en dockvrå, kan de med fördel även leka i en utomhusmiljö som skogen. Skillnaden kan då vara att de i skogen har drivits av sin egen lust och sitt eget engagemang till att leka just den leken. I skogen får de troligtvis också använda sin fantasi till mycket större del, jämfört med vad de får göra inne i dockvrån, där det sannolikt finns färdigt material som passar leken. Samtidigt finns det områden utomhus, som sandlådor och gungställningar, som till stor del talar om vad som är möjligt att leka. Däremot är dessa områden utomhus oftast inte lika begränsade som rum och avdelningar inomhus. Vi anser därför att utomhusmiljön i allmänhet utgör större frihet för barnen och leken än inomhusmiljön.

Förskollärarna uttrycker att barnen i den fria leken lär sig empati och hur de ska bemöta andra människor. Williams (2006: 79-80) menar samtidigt att de erfarenheter och upplevelser barnen varit med om blir viktiga i leken, och hon anser att det är i leken som barnen skapar ömsesidighet mellan varandra, då de lär sig att dela med sig av sin verklighet.

Förskollärarna betonar också mötet mellan stora och små barn i leken och menar att barnen lär sig mycket av varandra beroende på ålder. Alla avdelningar på den utvalda förskolan är åldersblandade, vilket förskollärarna anser vara en tillgång. De menar att ha de yngre och äldre barnen på samma avdelning lär sig att visa hänsyn mot varandra. Vi anser liksom förskollärarna att det finns många fördelar med åldersblandade grupper, då man kan välja att ha gruppen blandad eller åldershomogen.

Om man däremot har hela barngruppen tillsammans tror vi att vissa barn lätt kan hamna i skymundan, då vissa barn behöver mer tid och omsorg än andra. Om det exempelvis finns många yngre barn i gruppen tar dessa ofta mer tid och uppmärksamhet än de äldre, då de oftast behöver mer omsorg så som vid blöjbyten och tröstande. Vår erfarenhet är att de äldre barnen oftast leker mer självständigt och fritt.

Vi vet sedan tidigare att man som vuxen gärna vill vara närvarande i barnens lek, men att man ibland måste prioritera annat för att verksamheten ska fungera. Även förskollärarna uttrycker att dagliga rutiner som att bädda, duka och plocka undan, utgör ett hinder för lärares möjlighet att vara närvarande i den fria leken. Vi anser därför att det är av stor betydelse hur man som lärare i förskolan, utifrån sina förutsättningar, organiserar den fria leken och de behov som finns i barngruppen, för att alla barn ska få den tid och omsorg som deras fria lek kräver.

8.3 Didaktiska slutsatser

Samtliga förskollärare talar om den fria leken i förskolan som ett viktigt inslag, som för med sig både positivt och negativt. Alla åtta förskollärarna visar att de är medvetna om den fria lekens betydelse och vi anser att deras medvetenhet skapar goda förutsättningar för barnen att både ges tid och utrymme för fri lek och för det lärande som leken kan bidra till. Lärare som enbart förhåller sig passiva i den fria leken missar betydelsefulla tillfällen att tillsammans med barnen utbyta erfarenheter som på sikt kan leda till lärande. Ser man istället på sin roll som ständig lekpartner kan det snarare leda till att den fria leken förlorar sin funktion gällande barns egen fantasi och kreationsförmåga, att leken blir styrd och att lärarens ambitioner tar över barnens frihet. Genom att man som lärare är nära barnen i den fria leken kan man lära känna barnen bättre, samt att man får ta del av barnens erfarenheter och upplevelser. Detta är av stor betydelse då läraren kan se vilka behov som finns hos barnen. Både vi författare och förskollärarna som vi intervjuat menar att den fria leken och förskolans verksamhet i stort ska utgå från barnens behov, för att barnen ska kunna utvecklas i sitt lärande.

Barn behöver både få stöd och utmaning i den fria leken för att leken på bästa sätt ska bidra till lärande. Genom att man som lärare tar initiativ till lek kan man driva leken utifrån barnens behov, eller styrdokumentens mål och riktlinjer. Som deltagande förskollärare i den fria leken

kan man även ge alla barn möjlighet att delta i leken, eller locka barnen att inta roller som de vanligtvis inte tar, vilket kan ha betydelse för deras utveckling och lärande. För barn som har svårt att delta i lekar kan en initiativtagande vuxen ha en central roll.

Samtidigt är det av betydelse att barnen ges möjlighet att själva få styra och tillsammans driva leken framåt, utan en vuxens initiativ eller påverkan. Det finns en risk med att lärandet tar över leken om man som förskollärare ständigt är aktivt deltagande. Barns fantasi kan hämmas om en vuxen styr leken utifrån sina ambitioner. Lärare med ambitionen att i leken undervisa kan hindra barns initiativförmåga. Detta kan leda till att barnen i den fria leken inte känner lust, vilket är en förutsättning för lärande. Dock är det viktigt att man som förskollärare alltid är medveten om vad som händer i leken, då mobbing och kränkning kan uppstå mellan barnen. Att vara lärare i förskolan kräver därför förmåga att vara flexibel, uppmärksam och lyhörd.

Vi anser liksom förskollärarna att leken är det viktigaste redskapet i förskolan. Det är i den fria leken barn lär sig som allra mest, men det är av betydelse att barnen känner lust och engagemang för det de gör. Det är viktigt att man som förskollärare visar intresse för det barnen tycker är roligt, vilket man sedan kan använda sig av då man planerar för andra aktiviteter eller utser material som ska finnas tillgängligt. Detta gör att barnen kan känna sig sedda, samtidigt som verksamheten utvecklas. Det är också viktigt att lärare är medvetna om hur omgivningen påverkar barns fria lek. Det är ofta miljön och materialet runtomkring, tillsammans med lärarens förhållningssätt, som påverkar barn i den fria leken, vilket i sin tur påverkar barns lärande.

8.4 Vidare forskning

Vi anser att det hade varit intressant att forska vidare om den fria leken i förskolan, eventuellt genom att gå ut och observera den fria leken i den pedagogiska verksamheten. Denna studie har gett oss förskollärares uppfattningar av den fria leken, vi anser därför att det hade varit givande att få syn på hur förskollärare faktiskt förhåller sig i den fria leken i praktiken. Vi har också funderat på att det kunde vara intressant att göra en kvantitativ och mer omfattande undersökning om fri lek i förskolan, eventuellt i form av enkätundersökning, för att få reda på vilka uppfattningar som finns om den fria leken hos ett större antal förskollärare. En annan tanke är att det skulle vara givande att intervjua förskollärare från olika förskolor, för att kunna jämföra uppfattningarna som finns om den fria leken mellan de olika förskolorna. Eller kanske till och med intervjua förskollärare från olika delar av landet, för att få syn på eventuella likheter och skillnader i förskollärares uppfattningar i förhållande till var i landet man bor.

8.5 Avslutande reflektioner

Genom denna studie har vi kunnat ta del av vilka skilda uppfattningar förskollärare har av den fria leken i förskolan. Under arbetets gång har vi fått med oss mycket tankar och erfarenheter

som vi tror oss kommer ha nytta av i vår kommande yrkesroll som förskollärare. Vi har fått ökad förståelse för hur den fria leken i förskolan påverkas av såväl den fysiska miljön som lärares förhållningsätt. Vi har också blivit mer medvetna om den fria lekens faktiska betydelse för barns lärande.

Det har varit intressant att se vad lärare som är verksamma på en och samma förskola har för uppfattningar av den fria leken, sin egen roll, samt lekens betydelse för barns lärande. Det har visat sig att de flesta förskollärarna har liknande uppfattningar när det gäller den fria lekens betydelse för barn i förskolan. Den fria leken betonas i förskolan som det främsta redskapet för lärande. Som lärare i förskolan är det viktigt att vara medveten om sin inverkan på leken och därmed också på lärandet, vilket av läraren kräver förmåga att vara lyhörd och flexibel i sin lärarroll, utifrån barnens och verksamhetens intresse och behov.

Vi vill hävda att det för barn i förskolan är betydelsefullt att man som lärare ständigt uppmärksammar och reflekterar över vilka uppfattningar och förhållningssätt som styr verksamheten. Vi hoppas att vi genom detta synliggörande av förskollärares skilda uppfattningar av den fria leken, kan bidra till ökad medvetenhet om lekens betydelse för såväl verksamma som blivande lärare i förskolan. Genom en ökad medvetenhet och kunskap hos lärare i förskolan, om hur den fria leken och lärarens roll på olika sätt kan bidra till, eller tvärtom begränsa, barns lärande, tror vi oss genom denna studie kunna bistå med betydelsefullt material.

9. Referenslista

- Bjørndal, Cato R. P. (2010). *Det värderande ögat. Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Booth, Shirley & Marton, Ference (2000). *Om lärande*. Studentlitteratur: Lund.
- Brinkman, Svend & Kvale, Steinar (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Broberg, Anders, Broberg, Malin & Hagström, Birthe (2012). *Anknytning i förskolan - vikten av trygghet för lek och lärande*. Stockholm: Natur och kultur.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, upplaga 3. Stockholm: Norstedts juridik.
- Johansson, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid (2007). *"Att lära är nästan som att leka"- lek och lärande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Johansson, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid (2006). *Lek och läroplan - mötet mellan barn och lärare i förskola och skola*. Göteborgs universitet.
- Mårdsjö, Ann-Charlotte (2005). *Lärandets skiftande innebörder – uttryckta av förskollärare i vidareutbildning*. Göteborgs Universitet.
- Pape, Kari (2001). *Social kompetens i förskolan – att bygga broar mellan teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Asplund Carlsson, Maj (2010). *Det lekande lärande barnet - i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2006). *Lärandets grogrund*. Studentlitteratur AB.
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva ett examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Tullgren, Charlotte (2004). *Den välreglerade friheten - att konstruera det lekande barnet*. Lärarutbildningen: Malmö Högskola.
- Utbildningsdepartementet (2010). *Läroplanen för förskolan, Lpfö98/10*. Stockholm: Skolverket och CE Fritzes AB.
- Williams, Pia (2006). *När barn lär av varandra - samlärande i praktiken*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1 – Intervjuguide

Dagen på förskolan

- Kan du berätta om hur en vanlig dag på förskolan ser ut hos er?
- Hur organiserar ni er verksamhet? Vad är styrd/planerad verksamhet och inte?
- Vad gör ni/du då? Hur ser du på din roll som förskollärare?

Leken

- Vad är lek för dig? Vad karaktäriserar en bra lek tycker du?
- När leker barnen? Hur planerar ni för barns lek? Hur ser du på fri lek?

Ramar för fri lek

- Hur påverkas den fria leken av miljön? Inne/ute? Stora/små rum? Material? Lärares närvaro?
- Hur ser du på din roll i barns fria lek? Vilken möjlighet anser du dig ha att kunna delta i den fria leken? Tid? Hinder/svårigheter?
- Ser du några problem med fri lek?

Lek och lärande

- Vad är syftet med den fria leken enligt dig?
- Hur ser du på lek i relation till lärande?
- På vilket sätt anser du att den fria leken kan bidra till barns lärande?
- Vilken möjlighet har du som förskollärare att bidra till barns lärande genom att delta i/observera den fria leken?
- Hur tycker du att åldersblandade/åldershomogena grupper främjar barns lärande i den fria leken?

Bilaga 2 – Informationsblad

Information inför deltagande i en undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet

Hej! Vi är två lärarstudenter från Göteborgs Universitet som båda läser till förskollärare. Vi läser nu vår sista kurs LAU 390 inom lärarprogrammet LP01. Denna kurs är en av sex inom de allmänna utbildningsområdena som samtliga studenter inom lärarprogrammet läser. Vi skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är vårt examensarbete och som ger oss vår lärarbehörighet. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart den 7 januari 2014. Vårt examensarbete syftar till att undersöka förskollärares uppfattningar av den fria leken i förskolan. Detta ska vi undersöka genom kvalitativa samtalsintervjuer med verksamma förskollärare.

De frågeställningar som undersökningen utgår ifrån är:

- Vilka uppfattningar har förskollärare av den fria leken i förskolan?
- Vilka uppfattningar finns om lärarens roll i den fria leken?
- Vilka uppfattningar har förskollärare om betydelsen av fri lek för barns lärande?

Vid själva intervjun kommer ett flertal frågor som berör dessa att ställas. Intervjuerna kommer att spelas in och materialet kommer endast att användas i denna vetenskapliga studie, därefter kommer ljudinspelningarna att preskriberas. Deltagandet är frivilligt, den som deltar i undersökningen har rätt att själv bestämma över sin medverkan och har även rätt att avbryta sin medverkan. De deltagandes namn kommer i denna studie att vara fiktiva.

Tack för att du vill medverka i vår undersökning!

Med vänliga hälsningar

Victoria Edvardsson & Emelie Nordgren

Handledare för examensarbetet är Karin Lager, e-post: karin.lager@ped.gu.se

Kursansvarig lärare är universitetslektor Daniel Seldén, Göteborgs universitet, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, telefon: 031 786 47 82

Bilaga 3 - Kategorischema

